

Департамент освіти і науки Миколаївської облдержадміністрації
Миколаївське обласне територіальне відділення
Малої академії наук України
Миколаївський обласний Центр туризму, краєзнавства та
екскурсій учнівської молоді

*З нагоди 70-річчя створення Миколаївського
обласного Центру туризму, краєзнавства та
екскурсій учнівської молоді*

Перші сходишки в науку

Збірник матеріалів на допомогу
краєзнавцям-дослідникам при написанні
науково-дослідницьких робіт в системі
Малої академії наук України

Миколаїв – 2017

Перші сходи́нки в науку. Збірник матеріалів на допомогу краєзнавцям-дослідникам при написанні науково-дослідницьких робіт в системі Малої академії наук України/ під аг. ред.. Т.О. Горбової. - Миколаїв: МОЦТКЕ УМ, 2017 - 72 с.

Упорядник:

А.В.Риженков, заступник директора з методичної роботи Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

Загальна редакція:

Т.О. Горбова, директор Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді, відповідальний секретар відділень історії, філософії та суспільствознавства, наук про Землю Миколаївського обласного територіального відділення МАН України, які працюють при Миколаївському обласному Центрі туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді.

У виданні подаються матеріали на допомогу юним краєзнавцям – дослідникам по написанню та представленню учнівських науково-дослідницьких робіт та участі в I-III етапах Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН учнями- членами Малої академії наук України.

Збірник стане в нагоді організаторам науково-дослідницької роботи в загальноосвітніх навчально-виховних та позашкільних закладах та всім, хто цікавиться краєзнавчими дослідженнями.

Зміст

Гімн Малої академії наук України	с. 4
1. Шляхами нестримного пошуку	с. 5
2. Наукові відділення Малої академії наук України при Миколаївському обласному Центрі туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді	с. 12
3. Методичні рекомендації по написанню науково-дослідницьких робіт учнями-членами Малої академії наук України	
3.1. Загальні положення.....	с. 14
3.2. Принципи виконання робіт.....	с. 15
3.3. Написання науково-дослідницької роботи	с. 18
3.4. Правила оформлення роботи	с. 19
3.5. Зразок оформлення списку використаних джерел та літератури.....	с. 21
4. Джерельна база історичних досліджень.	с. 24
5. Інструментарій юного науковця-дослідника.....	с. 28
6. Всеукраїнський конкурс-захист учнівських науково-дослідницьких робіт в Малій академії наук України	
6.1. Вимоги щодо написання, оформлення та представлення учнівських пошуково-дослідницьких робіт.....	с. 35
6.2. Представлення роботи.....	с. 42
6.3. захист учнівських науково-дослідницьких робіт в МАН.....	с. 47
6.4. Підведення підсумків конкурсу-захисту МАН	с. 49
6.5. Підготовка наукової статті за матеріалами науково-дослідницької роботи	с. 50
6.6. Контрольна робота з базової дисципліни.....	с. 453
Додатки	
Додаток 1. Приклад оформлення основних частин науково- дослідницької роботи	с. 62
Додаток 2. Теми учнівських науково-дослідницьких робіт у II етапі конкурсу-захисту в МАН минулих років	с. 69

Ростимо своїх Вернадських

ГІМН МАН

Слова : М. Грома

Музика: М. Ковальської

Як світлу наукову призму,
Засновано в Центрі туризму,
Що до вподоби дуже нам –
Храм науковий, просто МАН.
Кмітливість, розум і смікалку
Ми загартовуємо змалку,
Штурмуємо наук вершини -
Сини і дочки України.
У храм науки, стежку в МАН,
Тут вибирає кожен сам.
Етнографія, правознавство,
Археологія і краєзнавство:
Географічне, історичне
Наука справжня, скрізь велична.

ПРИСПІВ:

Ми будемо плідно працювати,
Щоб Україну прославляти,
Щоб на теренах наукових
Відкрилось більше Корольових.
Щоб наукові наші праці,
Були у світі самі кращі.
Щоб відкриття були нові
І у воді, на небі й на землі.

*Людина, перш за все, - носій розуму,
і це безмежно збільшує її можливості.
В. Вернадський*

КЛЯТВА МАНІВЦІВ

Під стягом рідної України - матері
В присутності науковців і товаришів,
Ми - продовжувачі справ наших батьків і
дідів,
Переступаючи поріг до світу науки,

КЛЯНЕМОСЯ:

Старанно і сумлінно
Вивчати і досліджувати
Здобутки наших предків,
Примножувати і вдосконалювати
Науку у вибраному руслі,
Працювати і творити З
Згідно права і законів науки!

КЛЯНЕМОСЯ:

Бережно ставитись
До відродження спадщини
Історико-національних цінностей,
Вивчати і зберігати
Для наступних поколінь,
Підтримувати і допомагати
Творити іншим,
Бути об'єктивним і грамотно
Відноситись до оцінки досягнень
Своїх колег, творити своє
і не чуратись здобутків

КЛЯНЕМОСЯ:

Гідно нести і примножувати
Успіхи МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК,
Берегти її досягнення і традиції!

**КЛЯНЕМОСЯ!
КЛЯНЕМОСЯ!
КЛЯНЕМОСЯ!**

1. ШЛЯХАМИ НЕСТРИМНОГО ПОШУКУ

Горбова Т.О., директор Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді, заслужений працівник народної освіти України, відповідальний секретар секцій історії, філософії та суспільствознавства, наук про Землю Миколаївського обласного територіального відділення МАН,

Одним із головних завдань сучасної школи є надання учням можливостей для реалізації індивідуальних творчих потреб, забезпечення умов для оволодіння практичними вміннями і навичками наукової, дослідницько-експериментальної, конструкторської, винахідницької, раціоналізаторської діяльності, певного рівня професійної підготовки. Це завдання у великій мірі реалізується у роботі Малої академії наук України.

Мала академія наук України - це освітня система, яка реалізує державну політику щодо роботи з обдарованими дітьми, об'єднуючи для цього зусилля й ресурси державних і громадських інститутів; залучає обдарованих дітей до науково-дослідницької діяльності; успішно створює та впроваджує ефективну систему пошуку й відбору, навчання, розвитку й підтримки обдарованих дітей України.

Миколаївське обласне територіальне відділення Малої академії наук України створено в 1995 році при управлінні освіти і науки облдержадміністрації. На період відкриття нараховувалося 6 відділень, в яких працювало 37 наукових секцій. (Сьогодні 12 відділень, більше сімдесяти секцій). Президентом обласного територіального відділення МАН обрано Георгія Федоровича Романовського, доктора технічних наук, професора.

Науково-методичне забезпечення діяльності МАН в Миколаївській області забезпечили позашкільні заклади: Миколаївський обласний Центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді, Миколаївський обласний Центр науково-технічної творчості учнівської молоді; Миколаївський обласний еколого-натуралістичний Центр учнівської молоді; обласний Будинок художньої творчості. За 16 років діяльності територіального відділення МАН в Миколаївській області в ньому склалася чітка система роботи зі здібними та обдарованими дітьми.

У відділеннях МАН щорічно проводиться відбір слухачів з числа учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних навчальних закладів та шкіл-інтернатів області шляхом проведення вступного тестування з базових дисциплін, осіння та зимова сесії, обласний етап Всеукраїнського конкурсу-захисту учнівських науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН. Переможці беруть участь у Всеукраїнському конкурсі-захисті.

При Миколаївському обласному Центрі туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді працює три відділення Миколаївського обласного територіального відділення Малої академії наук України, які налічують шістнадцять секцій, в них щорічно навчається близько п'ятисот учнів-членів Малої академії наук України

Невід'ємним компонентом ефективної діяльності МАН є співпраця з вищими навчальними закладами, науковими установами та громадськими інститутами, які сприяють успішному виконанню її головної функції - формування інтелектуального потенціалу української нації. Відділення обласного територіального відділення МАН, що працюють при МОЦТКЕ УМ співпрацюють з навчально-науковим інститутом історії, політології та права Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського, факультетом політичних наук Чорноморського національного університету ім. П.Могили, Миколаївським обласним краєзнавчим музеєм «Старофлотські казарми», обласною науковою бібліотекою ім. Гмирьова, Миколаївською міською бібліотекою М. Кропивницького та іншими установами та громадськими організаціями.

Нині у відділеннях МАН при МОЦТКЕ УМ працює 6 докторів , 7 кандидатів наук, старші викладачі та вчителі-методисти.

Одним із голоних завдань МАН є виховує професійно орієнтованих, озброєних відповідним науковим, дослідницьким інструментарієм молодих людей, які вміють визначити своє призначення, спрямованість, наукове покликання і йдуть вступають до вищих навчальних закладів чітко розуміючи, в якій науковій сфері вони хочуть працювати.

Позаду 16 років. За цей час накопичено великий досвід роботи, переважна більшість колишніх МАНівців стали студентами вузів, або вже їх закінчили та стали на самостійний трудовий шлях.

Однією з перших було організовано роботу секції **“Історичне краєзнавство”**. Її керівник – Шитюк Микола Миколайович, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України. За роки наукової роботи з дітьми Микола Миколайович зробив багато корисного у підготовці майбутньої наукової еліти України. Протягом тривалого часу керівником цієї секції був кандидат історичних наук, доцент Кондрашов Віктор Федорович. Нині науковими керівниками секції є Погорелов Анатолій Анатолійович, кандидат історичних наук, доцент МНУ ім. В.О. Сухомлинського та Чернявський Валерій Валерійович, кандидат історичних наук, заступник директора обласного краєзнавчого музею «Старофлотські казарми.

Вони виховали більше двохсот юних науковців-дослідників, серед яких багато призерів обласних конкурсів-захистів та десятки учасників і призерів Всеукраїнського конкурсу-захисту . Секція виховала стипендіата Президента України – Богова Івана. Найкращих успіхів також досягли вихованці : Сипливчак Тетяна, Герасим'юк Олександр (двічі), Логвиненко Катерина, Глушаниця Андрій, Коваль Аліна, Андрейко Наталія.

З 1996 року успішно працює секція **“Географічне краєзнавство”** (Нині відділення наук про Землю налічує 4 секції: «Географія та ландшафтознавство», «Кліматологія та метеорологія», «Геологія, геохімія та мінералогія», «Гідрологія». Секції мають великий творчий потенціал. Беззмінним керівником секції весь цей час є учитель-методист вищої категорії, керівник-гуртка-методист, відмінник освіти України Федоренко Микола Іванович. Секції цього відділення вивчають природно-економічні показники рідного краю, досліджують геологічну природу ґрунтів , водні ресурси та

кліматичні умови південного краю.

Найбільш успішними є виступи таких вихованців секцій: Кулакова Андрія, Палажченка Всеволода, Кліценко Олени, Романюка Олександра, Крайніка Ярослава, Случака Олександра, Шишлевського Артема.

Цікавою та змістовною є секція **“Етнологія”**, яка розпочала працювати з 1996 року. Її керівник – великий знавець цієї справи, справжній друг і наставник учнів – кандидат історичних наук, доцент, відмінник освіти України Хаєцький Олександр Петрович. Вихованка цієї секції Поверінова Уляна стала першим стипендіатом Президента України на історико-географічному відділенні.

Члени секції досліджують етнографію рідного краю, культуру України. Багато з них вибороли призові місця під час обласних і всеукраїнських конкурсів-захистів. Найкращих успіхів досягли вихованці: Кристаленко Анастасія, Лещина Ірина, Волик Ганна, Полюшкова Анастасія, Паплаускайте Марія, Ябанжі Лівій.

Дослідженнями історії України займаються юні історики, які працюють у секції **“Історія України”**.

З 1999 року керівниками секцій стали молоді і творчі особистості – Котляр Юрій Вадимович і Міронова Ірина Сергіївна кандидати історичних наук. Сьогодні вони мають вчене звання «доктор історичних наук» та професорські звання.

Найбільш успішними випускниками секції є: Требух Олег, Лось Наталя, Приходько Віталіна, Тоболіна Тетяна, Діордієва Тетяна, Мацюта Павло, Бойко Іван, Рашковська Юлія, Савін Дмитро, Добрінова Дар'я, Денисенко Максим, Богдановська Марія.

Плідно працює обласна наукова секція **“Археологія”** (керівниками в свій час були: Смирнов І.О., Рагулін В.Я., Нікітін В.І.) Нині цю секцію очолює Горбенко Кирило Володимирович, старший викладач інституту історії, політології та права МНУ ім. В.О. Сухомлинського. МАНівці пишаються чотирикратним призером Всеукраїнських конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт, випускником Малої академії наук Бурдою В'ячеславом. Естафету В'ячеслава прийняли Яров Віталій, Бондаренко Денис, Бондаренко Марина, Шличек Ірина – призери Всеукраїнських конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт.

Секція **«Правознавство»** є однією з найчисельніших. Члени цієї секції вивчають правові аспекти діяльності держави та суспільства, багато з них стали успішними правознавцями. Очолює обласну секцію з моменту її створення (1996 рік) – Зеркаль Микола Миколайович нині доктор історичних наук. Багато вихованців цієї секції стали переможцями, а переможець Всеукраїнського конкурсу МАН Зеркаль Софія стала лауреатом стипендії Президента України.

Найкращих результатів в цьому напрямку досягли: Долгачов Віталій, Шевченко Роман, Посошко Тетяна, Кулініч Володимир, Михайлюк Юлія, Дячук Валентин, Калиновський Ян.

З 1 вересня 2008 року в історико-географічному відділенні МАН розпочали свою роботу три нові секції.

Секція **«Всесвітня історія»**, до якої прийшли діти, які прагнуть більше знати про історичний розвиток країн світу. Очолила її роботу кандидат

історичних наук, викладач гуманітарного університету ім. П. Могили (нині Чорноморського національного університету) Морозова Ольга Станіславівна.

Найкращих результатів досягли Блинніков Сергій, Форносова Дар'я, ставши призерами Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН.

До секції **«Політологія»** прийшли діти, які цікавляться політичним життям країни. Очолила її роботу Ніколаєнко Наталія Олександрівна, *доктор політичних наук, професор кафедри політології навчально-наукового інституту історії, політології та права МНУ ім. В.О. Сухомлинського.*

У Секції **«Теологія, релігієзнавство та історія релігії»** працюють діти, які цікавляться питаннями розвитку та поширення релігій та культур. Очолив роботу цієї секції доктор історичних наук, професор ЧНУ ім. П.Могили, голова обласної організації краєзнавців України - Тригуб Олександр Петрович. Першим переможцем III етапу всеукраїнського конкурсу в цій секції стала Сидорчук Анна.

З 2010 року в Миколаївському обласному Центрі туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді розпочало свою роботу відділення філософії та суспільствознавства до якого ввійшли нові секції : **«Філософії»** (кер. Тригуб О.П., доктор історичних наук, професор ЧНУ ім. П. Могили), **«Соціології»** (кер. Ніколаєнко Н.О., доктор політичних наук, професор кафедри політології навчально-наукового інституту історії, політології та права МНУ ім. В.О. Сухомлинського. Першим переможцем на Всеукраїнському конкурсі-захисті є Логвінов Даніїл, учень 11 класу Миколаївського муніципального колегіуму ім. В.Д. Чайки; **«Журналістики»** (кер. Кремінь Т.Д., нині - Дудкіна Олена Олександрівна, кандидат філологічних наук); першим переможцем у цій секції стала Морква Юлія, учениця Миколаївського муніципального колегіуму Миколаївської міської ради; **«Педагогіки»** (кер. Єрмакова Ірина Павлівна, кандидат історичних наук МНУ ім. В.О. Сухомлинського)

Отже, відділення МАН історії, філософії та суспільствознавства, наук про Землю мають добрі напрацювання в науково-методичному та кадровому забезпеченні, що дозволяє успішно працювати зі здібними і обдарованими дітьми та досягати кращих результатів.

У 2017 році виповнюється 70 років з дня заснування Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді . За ці роки наш позашкільний навчальний заклад пройшов складний шлях становлення та розвитку, пошуку сучасних ефективних форм роботи з молоддю. Організація та ефективне і результативне функціонування на його базі трьох відділень МАН України з залученням для їх роботи провідних науковців Миколаїщини з історії, філософії та суспільствознавства свідчать про те, що педагогічний колектив МОЦТКЕ УМ і з цією роботою справився на відмінно.

Напередодні ювілею ми бажаємо нових досягнень нашим юним науковцям, а науковим керівникам молоді порості - спільного зі своїми вихованцями відкриття нових незвіданих раніше сторінок історії нашої України, рідного краю, нових спіхів та звершень.

Досягнення

учнів-членів МАН Миколаївського обласного територіального відділення
МАН (відділення історії, філософії та суспільствознавства, наук про Землю,
що працюють при Миколаївському обласному Центрі туризму,
краєзнавства та екскурсій учнівської молоді)

Кулаков Андрій – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 1996 року – I місце (секція “Географія”)

Требух Олег – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 1998 року – III місце (секція “Історія України”)

Долгачов Віталій – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 1998 року – III місце (секція “Правознавство”)

Кристаленко Анастасія – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 1999 року – III місце (секція “Етнографія”)

Палажченко Всеволод – двічі переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2000 та 2001 років – призер (секція “Географія”)

Лось Наталія – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2000 року – призер (секція “Історія України”)

Сипливчак Тетяна – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2000 року – призер (секція “Історичне краєзнавство”)

Лацина Ірина – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2000 року – призер (секція “Етнографія”)

Шевченко Роман – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2000 року – призер (секція “Правознавство”)

Рашковська Юлія – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2001 року – II місце (секція “Історія України”)

Кліценко Олена – двічі переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2002, 2003 років – I місце, II місце (секція “Географія”)

Герасим’юк Олександр – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2002 року – I місце (секція “Історичне краєзнавство”)

Приходько Віталіна – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2002 року – I місце (секція “Історія України”)

Волик Ганна – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2002 року – I місце (секція “Етнографія”)

Посошко Тетяна – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2002 року – I місце (секція “Право”)

Пелюшкова Анастасія – двічі переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2003, 2004 років – I місце, II місце (секція “Етнографія”)

Яров Віталій – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2003 року – I місце (секція “Археологія”)

Герасим’юк Олександр – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2003 року – I місце (секція “Історичне краєзнавство”)

Діордієва Тетяна – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2003 року – I місце (секція “Історія України”)

Кулініч Володимир – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2003 року – I місце (секція “Право”)

Логвиненко Катерина – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2004 року – III місце (секція “Історичне краєзнавство”)

Паплаускайте Марія – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2005 року – II місце (секція “Етнографія”), (була на зустрічі з Президентом і отримала на згадку з його рук книгу)

Бондаренко Денис – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2005 року – III місце (секція “Археологія”)

Романюк Олександр – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2005 року – III місце (секція “Географія”)

Михайлюк Юлія – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2005 року – III місце (секція “Право”)

Мацюта Павло – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2005 року – III місце (секція “Історія України”)

Глушаниця Андрій – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2006 року – I місце (секція “Історичне краєзнавство”)

Шличек Ірина – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2006 року – I місце (секція “Археологія”)

Крайник Ярослав – переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2007 року – II місце (секція “Географія”)

Бурда В’ячеслав – чотирикратний призер обласних та Всеукраїнських конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт з археології

Поверінова Уляна - переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2008 року – II місце (секція “Етнологія”)

Бойко Іван - переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2008 року – III місце (секція “Історія України”)

Бондаренко Марина - переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2009 року – III місце (секція “Археологія”)

Коваль Аліна- переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2009 року – III місце (секція “Історичне краєзнавство”)

Случак Олександр - переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2009 року – III місце (секція “Географія”)

Дячук Валентин - переможець Всеукраїнського конкурсу – захисту МАН 2009 року – III місце (секція “Право”)

Калиновський Ян Валерійович –Переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН 2011 року-III місце (Секція «Право»)

Савін Дмитро Станіславович – переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН 2011 року- II місце (секія «Історія України»)

Сидорчук Анна - переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН 2012 року-III місце (секція наук про Землю»

Форносова Дар’я – переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН 2012 року- III місце (секція «Всесвітня історія»)

Добрінова Дар’я – переможець всеукраїнського конкурсу-захисту МАН 2012- III місце (секція «Історія України»)

Блинніков Олексій Сергійович- переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН 2013 року - III місце(Секція «Всесвітня історія»

Богдановська Марія Пертрівна- переможець Всеукраїнського конкурсу-

захисту МАН 2014 року –II місце (секція «Історія України»)

Ябанжі Лівій Іванович-переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН 2014 року - II місце (секція «Етнологія»)

Морква Юлія Ігорівна –переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН 2014 року-III місце (секція «Журналістика»)

Зеркаль Софія Миколаївна- переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН 2015 року- I місце (секція «Право»)

Денисенко Максим Вадимович - переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН 2016 року « секція «Історія України»

Логвінов Дініл Володимирович – переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН 2017 року – III місце (секція «Соціологія»)

Наливко Наталія Валеріївна - переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН 2017 року – III місце (секція «Етнологія»)

Цецуніков Егор Юрійович - переможець Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН 2017 року – III місце (секція «Історія України»)

2. НАУКОВІ ВІДДІЛЕННЯ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ при Миколаївському обласному Центрі туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

ВІДДІЛЕННЯ ІСТОРІЇ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Котляр Юрій Вадимович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії Чорноморського національного університету імені Петра Могили консультант секцій МАН «Історія України» та «Всесвітня історія» Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

Міронова Ірина Сергіївна, доктор історичних наук, професор кафедри історії Чорноморського національного університету імені Петра Могили, керівник секції МАН «Історія України» Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

ІСТОРИЧНЕ
КРАЄЗНАВСТВО

Погорелов Анатолій Анатолійович, кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології та спеціальних історичних дисциплін Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського, керівник секції МАН «Історичне краєзнавство» Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

Чернявський Валерій Валерійович, кандидат історичних наук, заступник директора з наукової роботи Миколаївського обласного краєзнавчого музею, керівник секції МАН «Історичне краєзнавство» Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

АРХЕОЛОГІЯ

Горбенко Кирило Володимирович, старший викладач Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського.

ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ТА СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВА

ФІЛОСОФІЇ
ТЕОЛОГІЇ ТА ІСТОРІЇ
РЕЛІГІЇ

Тригуб Олександр Петрович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили, голова Миколаївської обласної спілки краєзнавців.

ПОЛІТОЛОГІЯ
СОЦІОЛОГІЯ

Ніколаєнко Наталія Олександрівна, доктор політичних наук, професор, завідувача кафедри політології Навчально-наукового інституту

ПРАВО

історії, політології та права Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського, консультант секцій «Соціологія» «Політологія» Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

Шитюк Микола Миколайович, доктор історичних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського, консультант секції МАН «Право» Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

Зеркаль Микола Миколайович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри етнології та спеціальних історичних дисциплін Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського, консультант секції «Право» Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

ЖУРНАЛІСТИКА

Дудкіна Олена Олександрівна, кандидат філологічних наук, керівник секції МАН «Журналістика» Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

ПЕДАГОГІКА

Єрмакова Ірина Павлівна, кандидат історичних наук, Навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського

ВІДДІЛЕННЯ НАУК ПРО ЗЕМЛЮ

ГЕОГРАФІЯ І

ЛАНДШАФТОЗНАВСТВО

Федоренко Микола Іванович, вчитель географії вищої категорії, вчитель-методист, керівник секцій МАН «Географія та ландшафтознавство»

Шпіклірний Ігор Васильович, вищої категорії, вчитель-методист, консультант обласних секцій МАН відділення наук про Землю

Керівництво відділеннями:

ГОРБОВА ТЕТЯНА ОЛЕКСАНДРІВНА, директор *МОЦТКЕ УМ* заслужений працівник народної освіти України, відповідальний секретар відділень історії, філософії та суспільствознавства, наук про Землю, консультант з питань науково-дослідницької роботи.

РИЖЕНКОВ АНАТОЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ, заступник директора з методичної роботи *МОЦТКЕ УМ*, консультант з питань науково-дослідницької роботи.

3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО НАПИСАННЮ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ УЧНЯМИ-ЧЛЕНАМИ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Котляр Ю. В., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії Чорноморського національного університету імені Петра Могили керівник секції МАН «історія України» та «Всесвітня історія» Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді.

3.1 . Загальні положення

Історія – пам'ять людського суспільства, його свідомість та совість, вихователька нових поколінь. Вивчення історії є життєвою необхідністю для кожного громадянина. Історія вивчає минуле людства в усій його різноманітності з метою розуміння сучасного світу і перспектив розвитку на майбутнє. Процес пізнання минулого необхідний для кожної свідомої людини, адже історія носить циклічний характер і в різні хронологічні періоди можна знайти подібні процеси, використавши їх уроки. Тому історія – це те минуле, яке ми пізнаємо за допомогою сучасного, щоб зрозуміти майбутнє.

Однією з умов успішної розбудови української державності є відновлення історичної пам'яті народу, очищення її від старих стереотипів, ідеологічної тенденційності. Для цього необхідний неупереджений, об'єктивний розгляд минулого, повернення і здобуття штучно викреслених з історії фактів і подій. Історія – це розповідь про минуле, певні історичні події та явища, що впливають на сьогодення.

Українська історична наука зазнала значного розвитку за останні 25 років, який пов'язаний зі значним збільшенням джерельної бази та переосмисленням радянських стереотипів. Вона намагається дати відповіді на складні питання, пов'язані з минулим та сьогоденням.

Починається робота з наукових досліджень. Особливістю сучасної науки є те, що до неї активно залучається молодь через систему Малої академії наук України, яка дає учнівській та студентській молоді перший досвід написання науково-дослідницьких робіт.

Науково-дослідницька робота – це самостійне учнівське навчально-наукове дослідження з певної теми, яке передбачає узагальнення, поглиблення та закріплення одержаних під час навчання знань і ґрунтується на критичному використанні історичних джерел, історіографії та методики. Робота носить науково-дослідний характер та надає можливість викладачу виявити наявність додаткових знань з конкретної дисципліни на певному етапі навчання. Вона сприяє процесу поглиблення теоретичних знань члена Малої академії наук, розвитку практичних навичок та самостійного розв'язання певних завдань.

Науково-дослідницька робота допомагає слухачам МАН в повній мірі виявити теоретичні знання з вивчених історичних предметів, оволодіти основними навичками дослідної та пошукової роботи, проаналізувати певні процеси та явища, сформулювати висновки, пропозиції та рекомендації з предмету дослідження. Виконуючи науково-дослідну роботу слухач повинен продемонструвати вміння правильно організувати свою роботу, оформити її

результати і показати вміння її представляти. Науково-дослідницька робота повинна бути логічно побудованою й мати характер цілісного й завершеного самостійного дослідження. Вона досягне поставленої мети, якщо навіть відомі положення будуть висвітлюватися в ній з нових позицій і супроводжуватимуться власною авторською аргументацією.

Слухачі МАН в науково-дослідницьких роботах повинні використовувати елементи наукового пошуку, готувати історіографічний огляд наукової літератури та робити характеристику джерел, вміти застосовувати спеціальні історичні методи, комп'ютерну техніку, інформаційні технології. Дослідницький пошук характеризує здатність і підготовленість учня-члена Малої академії наук України теоретично осмислити актуальність обраної теми, її науково-теоретичну цінність.

У роботі мають бути обов'язково відображені наступні аспекти: актуальність, мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження, методика, теоретичне або практичне значення. Результати дослідницьких пошуків викладаються аргументовано, стисло і грамотно, без використання загальних термінів, бездоказових тверджень, тавтології.

Текст науково-дослідницької роботи подається державною мовою і повинен містити обов'язкові структурні частини: титульний аркуш, зміст, перелік скорочень (за необхідністю), вступ, розділи основної частини, висновки, список використаних джерел та літератури, додатки (за необхідності).

У роботі необхідно аргументовано і лаконічно викласти результати власних досліджень, а також обов'язково зробити посилання на джерела і праці авторів, з яких використано матеріали. За достовірність викладеного фактичного матеріалу, висновків і оформлення списку використаних джерел та літератури безпосередню відповідальність несе автор науково-дослідницької роботи.

3.2. Принципи виконання роботи

Тематика наукових досліджень визначається на початку навчального року (у вересні), узгоджується з науковим керівником. Тема роботи повинна бути пов'язаною з актуальними проблемами сучасної історичної науки.

Слухачам МАН надається можливість запропонувати власну тему науково-дослідницької роботи.

Етапи виконання науково-дослідницької роботи:

- вибір і затвердження теми роботи та її керівника;
- складання плану-змісту роботи;
- ознайомлення з головними проблемами, обґрунтування актуальності, встановлення об'єкту, предмету, мети та завдань дослідження;
- пошук і опрацювання джерел та історіографічного доробку з проблеми;
- виклад основного матеріалу роботи за планом (змістом);
- формулювання висновків, наукової новизни, практичного значення роботи та рекомендацій;
- подання роботи науковому керівникові для перевірки та рецензування;

- підготовка ілюстративного матеріалу та додатків (за необхідністю);
- подання роботи на захист;
- захист науково-дослідницької роботи (згідно з термінами проведення етапів Всеукраїнського конкурсу-захисту МАН).

Структура науково-дослідницької роботи

Науково-дослідницька робота має характер завершеного учнівського наукового дослідження як стосовно змісту, грамотності та логічності викладу теми, так і структури, що відповідає вимогам щодо написання науково-дослідницьких робіт. Робота складається з переліку скорочень (за необхідності), вступу, розділів основної частини, підрозділів (за необхідністю), висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків (за необхідністю).

Титульний аркуш курсової роботи повинен містити назву Міністерства освіти і науки України, назви обласного територіального відділення МАН, прізвище, ім'я, по батькові учня - автора; назву роботи; науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по-батькові наукового керівника; місто (Миколаїв) і рік захисту.

У *змісті* вказуються наступні структурні частини: перелік скорочень (за необхідністю), вступ, назви розділів і підрозділів науково-дослідницької роботи, висновки, список використаних джерел та літератури, додатки (за необхідністю). Їх формулювання не повинні порушувати логіку побудови роботи, вони мають бути чіткими і лаконічними.

Перелік скорочень містить лише ті слова, які використовуються в роботі.

У *вступі* обґрунтовується актуальність проблеми, подається мета і завдання дослідження, визначається об'єкт і предмет, встановлюються хронологічні та географічні межі, визначаються методи дослідження, аналізується джерельна база та історіографія проблеми, обґрунтовується структура роботи, зазначається загальна кількість опрацьованих джерел та фахової літератури, додатків.

Методи дослідження – це інструментарій дослідника, що включає набір прийомів або операцій теоретичного і практичного освоєння дійсності. Методи служать інструментом для одержання фактичного матеріалу для вирішення завдань, поставлених у науково-дослідницькій роботі. Метод дослідження є можливістю вибрати правильний шлях для пізнання тих або інших явищ і подій, тому у вступі подають перелік використаних методів дослідження. Вони перераховуються не формально, а з точними вказівками, що саме і де досліджувалось тим чи іншим методом. Це дає змогу пересвідчитися в логічності та необхідності використання саме даних методів. Свідоме застосування науково обґрунтованих методів слід розглядати як важливу умову отримання нових знань. Правильно підібрані методи не тільки дадуть змогу зробити правильні висновки, але й забезпечать успіх у пізнанні дійсності.

Наукова новизна одержаних результатів. Визначаючи наукову новизну, необхідно виділити ті результати, які отримані автором вперше. Це може бути звичайний опис або змістовний виклад нових теоретичних або практичних результатів. При цьому теоретична значимість роботи визначається впливом

нових результатів на вже існуючі в науці концепції, теорії, уявлення (їх розширення, доповнення або поглиблення).

Сформульоване наукове положення про новизну повинно сприйматися однозначно (без нагромодження дрібних деталей та уточнень). Не слід подавати нове наукове положення у вигляді анотації.

Практичне значення одержаних результатів. Надаються відомості про практичне використання одержаних результатів дослідження (використання при підготовці посібників, курсів лекцій, оновлення експозицій у музеях, тощо) або рекомендації з подальшого дослідження всієї проблеми чи її окремих питань.

Особистий внесок. У випадку використання в роботі статей або ідей, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові праці, дослідник повинен відзначити цей факт у вступі з обов'язковим зазначенням конкретного особистого внеску у вказані праці (у відсотковому еквіваленті).

Апробація результатів роботи. Вказується, на яких конференціях оприлюднено результати досліджень.

Публікації. Автор визначає, у скількох статтях в наукових журналах, збірниках наукових праць, матеріалах і тезах конференцій, опубліковані результати дослідження.

Основна частина включає виклад систематизованого згідно плану (змісту) матеріалу. Основна частина складається з кількох теоретичних і практичних розділів, які в свою чергу, можуть поділятися на підрозділи та інколи – на пункти. Кожний розділ розпочинають друкувати з нової сторінки. У кінці кожного розділу формулюють стисло викладені узагальнення і висновки (2-3 абзаци).

Теоретичний розділ включає аналіз опрацьованої наукової літератури (історіографія) відповідно до завдань дослідження; характеристику джерельної бази та методологію проблеми. Учень повинен оцінити повноту й достовірність одержаних ним результатів, порівняти їх з аналогічними дослідженнями інших авторів. Бажано закінчити цей розділ коротким резюме стосовно необхідності проведення свого дослідження. Загальний обсяг теоретичного розділу не повинен перевищувати 20-25% обсягу основної частини науково-дослідницької роботи.

У наступних двох-трьох розділах викладають результати власних досліджень з висвітленням нового, що внесено у розробку проблеми. Кожен розділ або підрозділ закінчується невеликим висновком. Бажано щоб кожен з розділів розкривав не більше ніж одне поставлене у вступі завдання.

Висновки

Висновки бувають двох видів – висновки до розділів (підрозділів) і загальні висновки. Висновки до розділів починаються за допомогою виразів «Отже, ...», «Таким чином, ...».

Загальні висновки оформлюються, як окрема структурна частина н/д роботи і мають містити стислий виклад теоретичних і практичних результатів, отриманих в ході дослідження, а також обґрунтування перспектив проведення подальших досліджень проблеми. Посилання на інших авторів, їх цитування, а також наведення загальновідомих правил у висновках не допускаються.

У висновках викладають найважливіші результати, одержані в роботі. Бажано, щоб кількість висновків співпадала з кількістю поставлених завдань. Це дасть змогу авторові засвідчити, що сформульованої у вступі мети досягнуто.

Список використаних джерел та літератури є результатом систематизації джерел та історіографії, які послужили методологічною, теоретичною і фактологічною основою при написанні роботи. У список включаються тільки ті праці та джерела, на які зроблено посилання у науково-дослідницькій роботі.

Додатки передбачають розміщення таблиць, схем, карт, фотографій, документів. Вони розташовуються на окремих аркушах в кінці роботи після списку використаних джерел та літератури. Кожен з них повинен мати власну назву та буквену нумерацію.

3.3. Написання науково-дослідницької роботи.

Робота повинна бути написана грамотною українською мовою в науковому стилі. Для наукового стилю характерний певний набір мовно-стилістичних засобів: спеціальні терміни; складні синтаксичні конструкції; речення, ускладнені узагальнюючими родовими найменуваннями. Найпоширеніша форма писемного наукового стилю – безособовий монолог. Виклад матеріалу ведеться від третьої особи (автор вважає ...), тому що основна увага зосереджена на змісті та логічній послідовності повідомлення, а не на суб'єкті. Автор наукової роботи виступає в множині, тому замість займенника «я» використовується – «ми» (на нашу думку ..., нами доведено ...), що дозволяє відобразити думку як точку зору певної групи людей, наукової школи чи наукового напрямку. Це виправдано, оскільки сучасну науку характеризують такі тенденції, як інтеграція колективної творчості та комплексний підхід до вирішення проблем.

Науковий виклад складається головним чином із роздумів, метою яких є доведення істини, виявленої у результаті дослідження джерел. Для наукового тексту науково-дослідницької роботи характерні ясність (зрозумілість), логічна послідовність, узагальненість понять і явищ, об'єктивний аналіз, докладні висновки. Потрібно уникати певної надмірності, яка виявляється у вживанні без потреби чужомовних слів, які дублюють українські, або ж повторення одного і того ж терміну іншими словами – тавтології. Для тексту науково-дослідницької роботи необхідним є точність і лаконічність висловлювань, аргументація й переконливість тверджень. Кожен використаний в роботі фактичний матеріал (фрагмент тексту документа, числові дані, цитата, відомості про маловідомий факт) повинен супроводжуватись посиланням на джерело, з якого цей матеріал було взято. Тому що особливістю наукового стилю є часте вживання цитат, посилань на першоджерела.

Мова історичного дослідження повинна бути точною, ясною, не допускати різного тлумачення. Потрібно не забувати стару істину: «Що погано собі уявляєш, те неясно й висловлюєш». Потрібно уміло користуватись науковою термінологією, але не захоплюватись надмірним вживанням «науково-образних» слів і зворотів, а також тактично застосовувати фразеологію і

лексику використаних джерел. Вміле введення специфічних термінів і зворотів сприяє більш точній передачі колориту епохи. В той же час, не треба забувати, що незвичні слова слід пояснювати в зносках.

У науково-дослідницькій роботі допускається наявність не більше двох виправлень на одній сторінці. Невиправлені помилки, описки, не тільки створюють несприятливе враження про автора роботи, характеризуючи його неохайність, що межує з науковою недобросовісністю та навіть недостатній рівень грамотності але можуть і серйозно спотворити його думки.

Дослівне запозичення чужого тексту, яке не супроводжується посиланням на джерело, називається плагіатом і суворо карається у науковому середовищі. Науково-дослідницька робота, автор якої допустив плагіат, знімається з розгляду незалежно від стадії підготовки без права її повторного захисту.

У науково-дослідницьких роботах, на жаль, зустрічаються наступні грубі помилки: зміст не відповідає плану науково-дослідницької роботи або не розкриває тему повністю; сформульовані розділи (підрозділи) не відбивають реальну картину досліджуваного об'єкта; мета не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не показує специфіки об'єкта і предмета дослідження; автор не виявив самостійності, робота є компіляцією або плагіатом; не зроблено глибокого і всебічного аналізу нової спеціальної літератури (останні 2-10 років) з теми; аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій з теми роботи має форму анотованого списку і не відбиває рівня дослідження проблеми; у роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичено матеріал; бібліографічний опис джерел у списку використаних джерел та літератури наведено довільно, без дотримання вимог державного стандарту; ілюстративний матеріал наводиться не з першоджерел, а з підручника, навчального посібника, монографії або наукової статті; обсяг та оформлення роботи не відповідають вимогам, робота виконана неохайно, з помилками.

3.4. Правила оформлення роботи

Науково-дослідницьку роботу набирають на комп'ютері в текстовому редакторі «WORD» (шрифт 14, «Times New Roman», інтервал 1,5). Поля: верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм, ліве – 25-30 мм, праве – 15 мм. Її роздруковують на принтері з одного боку аркуша білого паперу формату А4 (210X297 мм). ***Обсяг основного тексту роботи становить 25-30 сторінок.***

Текст основної частини роботи поділяють на розділи та підрозділи. Заголовки структурних частин роботи наступні: «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ», «ДОДАТКИ». Їх друкують великими літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими напівжирними літерами (крім першої великої) з абзацу. Крапку в кінці будь-якого заголовка не ставлять.

До основного тексту науково-дослідницької роботи не включають список використаних джерел та літератури і додатки. Проте, всі сторінки зазначених структурних частин роботи підлягають загальній нумерації.

Нумерація сторінок подається згідно функції зверху і справа (арабськими цифрами без крапки). Цифри починають виставлятися з другої сторінки. «ЗМІСТ» має номер «2». Першою сторінкою роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок, не проставляючи його номер (особливий колонтитул для першої сторінки).

У «ЗМІСТІ» підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку: «3.2.» (другий підрозділ третього розділу).

Ілюстрації, фотографії, карти, схеми необхідно розміщувати в додатках. Таблиці подають після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Таблиці, розміщені на окремих сторінках, включають до загальної нумерації сторінок. Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. У правому верхньому куті над заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен відповідати номеру розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка: «Таблиця 3.1» (перша таблиця третього розділу). Після цього, по центру напівжирним шрифтом друкується назва таблиці. Якщо частина таблиці переноситься на іншу сторінку, то пишуть: «Продовж. табл. 3.1».

Під час написання науково-дослідницької роботи учень повинен посилатися на джерела та фахову літературу, що включена до списку. Після цитат або загальних положень, фактів, використаних автором, з певних джерел, у квадратних дужках вказують номер, під яким вони зазначені в списку: [15] або [5, с. 13]. Якщо ж посилаються на кілька джерел, між ними ставиться крапка з комою: [3, с. 2; 15, с. 35]. При посиланні на таблиці та додатки зазначають їх номери: «у Додатку А», «у табл. 3.1».

Список використаних джерел та літератури містить архівні матеріали, збірки документів, спогади, пресу, монографії, статті, матеріали інтернет-сайтів. Відомості про джерела та літературу необхідно подавати відповідно до стандарту бібліографічного опису.

Додатки розміщують після списку використаних джерел та літератури. Кожний додаток починається з нової сторінки. Він повинен мати заголовок, надрукований напівжирним шрифтом малими літерами з першої великої симетрично до тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком друкується назва «Додаток» і велика літера, що нумерує додаток: «Додаток Д». Додатки позначаються великими літерами українського алфавіту, за винятком літер: Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь.

3.5. ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Архівні матеріали

Державний архів Миколаївської області, м. Миколаїв

Ф. П. 7 Партійний архів Миколаївського обкому Комуністичної партії України (1951-1959 рр.)

оп. 8

1. Спр. 496. Докладная записка обкома КП Украины в ЦК КПСС «О фактах массового невыхода на работу мобилизованных рабочих стройтреста № 44 и принятых мерах по устранению недостатков в трудовом устройстве и культурно-бытовом обслуживании этих рабочих» (8 марта 1953 г. – 5 июня 1953 г.), 107 арк.

2. Спр. 809. Информации, докладные записки обкома партии в ЦК КП Украины по вопросам внутрипартийной работы по обслуживанию письма ЦК КПСС «Об усилении политической работы партийных организаций в массах и пресечении вылазок антисоветских, враждебных элементов» (17 января 1957 г. – 24 декабря 1957 г.), 125 арк.

Ф. 5162 Миколаївський промисловий обком Комуністичної партії України (1963-1964 рр.) оп. 1

3. Спр. 100. Информации и докладные записки в ЦК КП Украины, переписка с Министерствами и ведомствами по идеологической и атеистической работе в печати, издательства по вопросам народного образования (2 января 1963 г. – 2 декабря 1963 г.), 152 арк.

4. Спр. 226. Информации в ЦК КП Украины о ходе выполнения парторганизациями Постановления ЦК КПУ «О фактах грубого администрирования некоторых местных органов власти по отношению к верующим (23 января 1964 г. – 29 августа 1964 г.), 39 арк.

5. Спр. 259. Информации, докладные записки Уполномоченного Совета по делам русской православной церкви о нелегальной деятельности церковников на территории области, злоупотреблений служителями культа и др. (2 февраля 1964 г. – 17 сентября 1964 г.), 32 арк.

Ф. 5163 Миколаївський сільський обком Комуністичної партії України (1963-1964 рр.) оп. 1

6. Спр. 274. Информации в ЦК КП Украины, переписка с парткомами, докладные записки КГБ об усилении борьбы с незаконным использованием радиоприемных установок, о работе газет, радио, культурно-просветительных учреждений (25 января 1964 г. – 2 декабря 1964 г.), 51 арк.

Державний архів Одеської області, м. Одеса

Ф. П. 11 Одеський обком Комуністичної партії України (1932-1991 рр.) оп. 14

7. Спр. 690. Информации горкомов, райкомов КП Украины, первичных парторганизаций о проведении митингов по случаю кончины И.В. Сталина, по поводу событий в Берлине 17.06.1953 г., об откликах, об аресте группы врачей

и их реабилитации, преступной деятельности Берии (16 января 1953 г. – 29 июля 1953 г.), 151 арк.

Збірки документів та матеріалів

8. Декларация прав народов России 2 (15) ноября 1917 г. // Декреты Советской власти. – Т. I. – М. : Госполитиздат, 1957. – С. 39–41.

9. Деклярація Української Громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://olexa.org.ua/ukr/helsinki/declare.htm>.

10. Депортовані кримські татари, болгари, вірмени, греки, німці: Зб. докум. (1941-1998) / [упорядник Ю. Білуха]. – К. : Абрис, 1999. – 176 с.

11. Доповідна записка виконуючого обов'язки голови КДБ при РМ УРСР Б. Шульженка до ЦК КПУ про необхідність створення додаткового підрозділу в складі 5 відділу УКДБ при РМ УРСР по Кримській області для «попередження ворожих дій націоналістичних елементів з числа кримських татар» // Кримськотатарський національний рух у 1950-1980-х рр. за документами КДБ // Український історичний журнал. – 2004. – № 4. – С. 132–133.

12. Еврейское население на Николаевщине. Государственный архив Николаевской области. Сб. док. и матер. : [в 2-х томах]. – Николаев : Атолл, 2004. – Т. 2. – 160 с.

Мемуари, спогади, листи, твори державних діячів, дисидентів

13. Бадзьо Ю. В. Право жити: Україна в складі СРСР, людина в системі тоталітарного соціалізму / Юрій Васильович Бадзьо. – К. : Таксон, 1996. – 400 с.

14. Брайчевський М. Приєднання чи возз'єднання? / Михайло Брайчевський // Широке море України: Документи самвидаву України. – Париж-Балтимор, 1972. – С. 241–310.

15. Відкритий лист до Івана Дзюби [В. Стус] // Літературна Україна. – 1984. – 17 травня.

16. Генерал Петро Григоренко: Спогади, статті, матеріали / [упоряд. та передм. О. Обертаса]. – К. : Смолоскип, 2008. – 832 с.

Преса

17. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 529.

18. Вісник репресій в Україні / Закордонне Представництво Української Гельсінської Групи 1980-1985. – Нью-Йорк. – 1980-1985.

19. Завдання «Українського вісника» // Український вісник. Захальавний журнал з України. – Париж–Балтимор, 1970. – Вип.1-2.

20. Інформаційні бюлетені Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод на Україні. – Вип. 1. 1978; Ч. 2. 1978; без номерний; березень 1979; Ч. 1. 1980; Ч. 2. 1980 / Упор. О. Зінкевич. – Торонто – Балтимор : Смолоскип, 1981. – 199 с.

ЛІТЕРАТУРА

Наукові статті

21. Адамовський В. І. Опозиційний рух в Україні в умовах системної кризи СРСР / Володимир Іванович Адамовський // Історія України: Маловідомі імена, події, факти : Зб. статей. – К. : Інститут історії України НАН України, 2005. – Випуск 31. – С. 200–208.

22. Алексеева Л. История инакомыслия в СССР. Новейший период / Людмила Алексеева. – М. : ЗАО РИЦ «Зацепя», 2001. – 384 с.

23. Бажан О. Г. Заходи радянських спецслужб з обмеження опозиційного руху в середовищі євангельських християн-баптистів у 1960–1980-х рр. / О. Бажан, О. Лахно // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2010. – № 34. – С. 282–300.

Дисертації, автореферати

24. Бажан О. Г. Опозиційний рух в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.): дис. канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Олег Григорович Бажан. – К., 1996. – 193 с.

25. Батенко Т. І. Роль опозиційного лідера у суспільно-політичному процесі України другої половини ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Т. І. Батенко. – Львів, 1999. – 17 с.

26. Брегеда М. В. Ставлення населення Української РСР до процесу десталінізації (1953-1964 роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / М. В. Брегеда. – Миколаїв, 2009. – 20 с.

27. Ведмідь Л. А. Історіографія опозиційного руху в Україні другої половини 50-х – середини 80-х років ХХ століття) : дис. канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / Людмила Анатоліївна Ведмідь. – К., 2005. – 191 с.

Зарубіжна література

28. Bilinsky Y. Politics, purge, and dissent in Ukraine since the falloff Shelest / Y. Bilinsky // Nationalism and Human Rights. Processes of Modernization in the USSR / Edited by Ihor Kamenetsky. – Littleton : Colo, 1977. – P. 168-185.

29. Bilocercowich Ja. Soviet Ukrainian Dissent. A Study of Political Alienation / Ja. Bilocercowich. – London : Ukrainian Informational Service, 1988. – 242 p.

30. Birch J. The Ukrainian Nationalist Movement in the USSR since 1956 / J. Birch. – London : Ukrainian Informational Service, 1971. – 48 p.

31. Farmer K. Ukrainian Nationalism in the Post – Stalin Era: Myth, Symbols and Ideology in Soviet Nationalites Policy / Kenneth C. Farmer. – Boston : Kluwer Boston, 1980. – 241 p.

4. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Хаєцький О.П., *кандидат історичних наук,
доцент МНУ ім. В.О. Сухомлинського*

Написання будь-якого історичного дослідження неможливе без його забезпечення відповідною джерельною базою, тобто комплексом джерел, що становлять основу наукового пошуку. Юним дослідникам дуже важливо опанувати основи теорії і практики історичного джерелознавства, засвоїти основні поняття цієї дисципліни і методику опрацювання та використання історичних джерел.

Поширеним недоліком багатьох учнівських дослідницьких робіт є вельми вузьке коло використаних джерел і відсутність їх ґрунтового аналізу. Використовуються найчастіше лише друковані матеріали, а також інтернет-ресурс, поза увагою авторів залишається все різноманіття інших джерел, необхідних для більш повного розкриття конкретної теми. Отже, дуже важливо, щоб юні пошуковці усвідомили, що таке історичне джерело, які є різновиди джерел, особливості їх пошуку і опрацювання.

В сучасній науці **історичне джерело** визначається як будь-який носій історичної інформації, що містить відомості про минуле.

Щоб охопити все розмаїття, все багатство джерельної бази, диференціювати, опрацювати й осмислити її, необхідно здійснити класифікацію історичних джерел. Проблема диференціації джерел, поділу їх на різновиди з давніх часів привертала увагу істориків, відпрацьовувались різноманітні підходи до класифікації, її принципи і прийоми.

Сучасне джерелознавство розглядає **класифікацію джерел** як поділ всієї їх маси на групи за певною суттєвою спільною ознакою, характерною для кожної групи. Класифікаційна робота допомагає виявити в джерелах найбільш характерні ознаки, їх повторюваність, встановити певні закономірності й особливості утворення джерел і на цій основі обґрунтувати вибір методів їх опрацювання та використання.

Оскільки кожне історичне джерело характеризується рядом ознак, то як основні беруться ті, що найповніше віддзеркалюють мету його створення і найбільше відбивають мету дослідження. Вибір цих домінуючих ознак завжди є певною мірою умовним, а тому й будь-яка класифікаційна система є також умовною. Наука не виробила універсальних систем і моделей класифікації джерел, проте обґрунтувала ряд підходів до їх формування і вибору в залежності від дослідницьких завдань і особливостей самих джерел.

В сучасному джерелознавстві найбільш поширеною є класифікація джерел за типами та видами. У **типологічній класифікації** головним критерієм і визначальними ознаками поділу джерел є спосіб кодування в них інформації, засіб її фіксації та відтворення.

За цією схемою виділяють **шість типів** історичних джерел:

1. **Речові джерела** в усіх їх різновидах (пам'ятки архітектури, знаряддя праці, предмети побуту, зброя тощо).

2. **Словесні (вербальні) джерела** — особливий тип джерел, який характеризується тим, що визначальною ознакою для них виступає слово в усній, письмовій чи іншій формі, яке фіксує мову людини. Носієм інформації словесних джерел є пам'ятки мови (лінгвістичні джерела), усної творчості (думи, перекази, міфи, інші фольклорні жанри), писемні пам'ятки (літописи, документи, листи, щоденники тощо). До словесних джерел відносять також комп'ютерні тексти.

3. **Зображальні джерела** складають тип джерел, інформація в яких зафіксована у вигляді різноманітних зображень (від малюнків первісної людини до сучасної комп'ютерної графіки).

4. **Звукові, або аудіальні, джерела** — це великий масив джерельної інформації, яка, на відміну від словесної, зафіксована переважно музичними звуками (музичні твори). Звуковим джерелом можуть вважатися не тільки фонодокументи, що містять записи музики, пісенних творів, а й записи усної мови, яка супроводжується музикою чи іншим звуковим оформленням.

5. **Поведінкові джерела** фіксують інформацію, що відображає поведінку, дії, вчинки людей, обряди, звичаї, ритуали, які сприймаються візуально або відтворюються художніми, поведінковими засобами (весілля, хрестини, похорони, свята врожаю, фестивалі, мітинги, церковні ритуали, спортивні заходи, демонстрації і т. ін.). Джерела цього типу можуть сприйматися істориком безпосередньо (шляхом спостереження, візуального сприйняття дійства, через перегляд кіно відеофільмів, ознайомлення з матеріалами етнографічних експедицій, періодичної преси).

6. **Конвенціональні джерела** (від лат. "конвенцію" — угода, умова) — джерела умовних позначень. Саме умовні знаки виступають тут символами, що містять у собі відкриту або зашифровану інформацію. Це, по-перше, усі системи умовних позначень графічними знаками, зокрема, ноти, знаки математичної, хімічної, фізичної символіки; по-друге, зображально-схематичні графіки, електрокардіограми, осцилограми і т. ін. ; по-третє, документи проектно-технічної документації на паперових, у магнітних, електронних та інших носіях. Частина цих джерел може розглядатися як різновид писемно-словесних або зображально-графічних джерел. Це питання постає тоді, коли графічні зображення супроводжуються писемними текстами.

У рамках кожного типу джерел можна виділити кілька **видів**, які характеризуються їх спорідненою внутрішньою формою, структурою, яка зумовлюється призначенням джерела на етапі його створення. Наприклад, серед речових джерел виділяють археологічні, тобто ті, що включають найдавніші засоби праці, посуд, прикраси, залишки будівель, зброї.

Важливе значення має також групування джерел за їх походженням і авторством, за хронологічно-географічною ознакою.

Виробленню навичок та вмінню опрацювання джерел служить та частина історичного джерелознавства, яку називають джерелознавчою методикою. **Методика джерелознавства** — це система методів, тобто прийомів, засобів та правил здійснення всього комплексу робіт, пов'язаних з пошуком, виявленням, збором джерел, їх всебічним критичним аналізом, встановленням достовірності та інформативної цінності джерела, а також наступним його використанням з

метою отримання науково перевіреної інформації про минуле людського суспільства в усіх його проявах.

В роботі історика над джерелами можна виділити такі найважливіші етапи:

- пошук, виявлення і попередній відбір джерел для наступної праці з ними;
- класифікація джерел;
- дослідження джерел, їх аналітична критика;
- наукове використання досліджених джерел.

Якість і результативність будь-якої праці історика вирішальною мірою залежать від повноти і якості джерел, які він використав. Тому професійним обов'язком історика є знання джерельної бази дослідження. Ця база складається з джерел, уже введених до наукового обігу (тобто надрукованих), і тих, які ще не використовувалися у наукових працях. Обов'язковим правилом пошуку джерел є те, що його слід починати з опублікованих джерел по темі, тобто з вивчення бібліографії. Цей процес включає:

- ознайомлення з прикнижковою бібліографією в ході опрацювання наукової літератури з теми дослідження;
- роботу з каталогами бібліотек;
- перегляд бібліографічних покажчиків.

Починаючи роботу над темою, дослідник звертається насамперед до публікацій своїх попередників (якщо вони є), а також до узагальнюючих праць, які можуть стати вихідною точкою дослідження проблеми.

Після ретельного пошуку опублікованих джерел історик, маючи повний перелік їх у своїй картотечі домашнього архіву, може перейти до пошуку неопублікованих джерел в архівних та інших документосховищах. Архівні матеріали з більшості тем, що досліджуються, є основним джерелом, оскільки дослідник намагається обрати, як правило, таку тему своєї роботи, яка ще не висвітлювалася в опублікованих працях або ж досліджена частково.

Рівень вірогідності історичних джерел, які використовує історик, їх цінність неоднакові. Оскільки джерела відображають дійсність шляхом їх опосередкування через свідомість автора, всі вони вимагають критичного підходу.

Праця з джерелами починається із **зовнішньої критики**, або вивчення зовнішніх особливостей кожного з них. Важливо встановити, що перед вами — оригінал документа, перший примірник, чи копія. В наш час поширені нотаріально завірені копії документів, ксерокопії. Незавірені копії і поширені нині ксерокопії вимагають від дослідника особливої обережності й прискіпливості, оскільки сучасні технічні засоби дають можливість скомпонувати будь-який текст. **Внутрішня критика** джерела передбачає з'ясування правдивості і повноти наведеної в ньому інформації.

Найбільшу цінність для історика становлять першоджерела - оригінальні документи, в яких відображена первісна інформація про події та факти. Однак факти перетворюються у знання лише тоді, коли між ними встановлюються зв'язки, коли вони вибудовуються в певну причинно-наслідкову систему. Випадково підібрані й використані факти навіть з перевірених джерел породжують ілюстративність, описовість, ведуть до спроб механічного

підтвердження заздалегідь заготовлених схем й упереджених висновків дослідника.

У процесі пошуку та опрацювання історичних джерел дуже важливо своєчасно і повно фіксувати не лише зміст інформації, що міститься в джерелі, а й вихідні дані книг, періодики, назви архівних справ, шифри архівних фондів та описів, номери сторінок тощо. Це вкрай необхідно для якісного оформлення посилань на джерела і наукового апарату дослідження в цілому.

Наведені в роботі ілюстрації слід супроводжувати підписами та відповідними посиланнями на джерело. Особливо цінуються оригінальні зображувальні матеріали, які виявлені авторами і ще не введені до наукового обігу.

Література.

1. Джерелознавство історії України. Довідник. – Київ, 1998.
2. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. – Львів, 1999.
3. Історичне джерелознавство. Підручник /Я.С.Калакура, І.Н.Войцехівська, С.Ф.Павленко та ін.- К., 2003.
4. Макарчук С.А. Писемні джерела з історії України. – Львів, 1999.

5. ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЮНОГО НАУКОВЦЯ-ДОСЛІДНИКА

Хаєцький О.П., кандидат історичних наук,
доцент МНУ ім. В.О. Сухомлинського

Отже, тему наукового дослідження обрано. З чого почати? В якій послідовності працювати. В цьому тобі допоможуть окремі методичні матеріали. Уважно перечитай їх і намагайся дотримуватися зазначених рекомендацій.

Робота з літературними джерелами

№	Етапи роботи	Зміст етапів
1	Загальне ознайомлення	Ознайомлення зі змістом. Швидкий перегляд літературного джерела.
2	Уважне читання за главами і розділами	Вивчення найважливішого тексту
3	Вибіркове читання	Перечитування найважливішого тексту
4	Складання плану прочитаного матеріалу	У пунктах плану слід відбити найсуттєвішу думку
5	Виписки з прочитаного	Повні й точні (цитата + її бібліографічний опис)
6	Порівняння та зіставлення прочитаного з іншими джерелами	Відмічати спільне і відмінне в розв'язку проблеми
7	Критична оцінка прочитаного та запис зауважень	Звертати увагу на об'єктивність міркувань

Вимоги до змісту наукової роботи

Структура	Вимоги до змісту
Титульний аркуш	Містить: - найменування навчального закладу; - де виконано роботу, прізвище; - ім'я та по батькові автора; - тему наукової роботи; - прізвище, ім'я та по батькові наукового керівника; - місто і рік.
Зміст	Містить: - найменування всіх розділів із зазначенням номерів сторінок на яких розміщено матеріал

Вступ (рекомендований обсяг – до двох сторінок)	Містить: - оцінку сучасного стану завдання чи проблеми, що розв'язується ; обґрунтування необхідності здійснення роботи.
Головна частина (не більше як 10 сторінок)	Складається з розділів , у яких вміщено матеріал з конкретно досліджуваної теми. Автор роботи повинен робити посилання на авторів та джерело, з якого він брав матеріали.
Висновки	Стислі висновки за результатами виконаної роботи мають складатися з кількох пунктів, що підбивають підсумок виконаної роботи.
Список літератури	Складають із переліку джерел, використаних під час написання роботи.

Види дослідницьких робіт

Форма	Структура
Доповідь	-у короткому вступі- науково-практична цінність теми; -суть теми, обґрунтовані наукові пропозиції; -висновки та пропозиції.
Тези доповіді	-основні положення доповіді; -основні висновки та пропозиції
Наукова стаття	-заголовок; -вступні зауваження; -стислі дані про методику дослідження; -аналіз власних наукових результатів та їх узагальнення; -висновки та пропозиції; -посилання на літературу
Науковий звіт	-стислий виклад плану і програми завершених етапів наукової роботи; -значущість здійсненої роботи, її цінність для науки та практики; -детальна характеристика застосованих методів; -досягнуті нові наукові результати; -закінчення, де підбито підсумки дослідження й зазначено невіршені питання; -висновки та пропозиції.
Реферат	-вступна частина; -основний текст; -заклучна частина; -список літератури.
Монографія	-вступ; -детальне і всебічне дослідження та розкриття якоїсь однієї з проблем або тем; -висновки за кожним розділом; -загальний висновок.

Орієнтовний план написання науково-дослідницької роботи

Вступ

У вступі автор обґрунтовує обрану тему, стисло пояснює, в чому полягає його науковий інтерес.

I розділ. Мета роботи

Тут автор розкриває завдання, які слід вирішити в цій роботі, визначає шляхи їх вирішення, дає характеристику предмета дослідження.

II розділ. Наукова (теоретична) частина роботи

Автор дає стислий аналіз прочитаної з даної теми літератури, аналізує теоретичну частину проблеми і методики, за допомогою яких можна її розв'язати.

III розділ

Методика проведення експериментальної та дослідницької частини роботи
Детальний опис самої методики, засобів, прийомів, використаних для її здійснення.

IV розділ. Аналіз результатів дослідження

Тут автор аналізує дані отримані в ході експерименту.

V розділ. Висновки

У цьому розділі автор робить особисті висновки за результатами даних, отриманих у ході експерименту, зіставляючи їх з теоретичним матеріалом другого розділу.

Завершує роботу список використаної літератури.

Етапи дослідницької діяльності

Вибір теми дослідницької роботи має велике значення. Правильно вибрати тему - означає наполовину забезпечити успішне її виконання. Дуже часто тема дослідження обирається стихійно, необдумано. Звичайно, кожен має право самостійно обирати тему роботи, але краще порадитися з керівником. Адже не у всіх випадках ви можете об'єктивно оцінити глибину теми, об'єм майбутньої роботи над нею, її відповідність своїм можливостям і інтересам. В результаті це може привести до значних труднощів при підготовці дослідницької роботи і навіть до невдач дослідження.

Вимоги до теми:

- актуальність, відображення злободенних проблем сучасної науки і практики, відповідність нагальним потребам суспільства;
- змістовність, інформативність і розробленість в науці ;
- можливість пошуку достатньої кількості літератури; наявність елемента новизни (робота в деякій мірі повинна виходити за рамки вивченого, бо тільки тоді вона зможе викликати інтерес);
- формування теми повинна містити якийсь спірний момент, передбачати зіткнення різних точок зору на одну проблему. Подібна «проблемність» може бути відображена уже в самому заголовку роботи чи в його підзаголовках;
- назва роботи може і не включати в себе слово проблема, але, так чи інакше, проблемність повинна матися на увазі;
- тема повинна бути конкретною. Об'ємні теми потребують висвітлення багатьох питань, що не в силах зробити багатьом.

Способи звуження теми:

- 1.Оберіть один аспект продовження загальної теми.
- 2.Обмежте період часу, який відведений для висвітлення у роботі.

Складання списку літератури з проблеми дослідження

Знайомство з опублікованою з теми дослідження літературою починається роботою з картотекою бібліотеки і бібліографічними виданнями.

Пошук джерел по картотечі повинен завершитися складанням списку літератури. Варто враховувати, що при написанні інформації про джерело спочатку пишеться прізвище і ініціали автора, потім назва роботи, місце видання, рік видання, і, нарешті, вказується кількість сторінок.

Вивчення літератури з теми

Вивчення літератури з обраної теми має своїм завданням прослідкувати характер постановки і розв'язання певної проблеми авторами, ознайомитися з їхніми висновками, виявити сучасний стан проблеми. При вивченні літератури всі свої зауваження, висновки слід записувати в таблицю, форма якої представлена нижче.

Назва джерела	Основні тези, проблеми	Коментарії
---------------	------------------------	------------

Формулювання мети, задач, і гіпотези

1.При визначенні мети дослідження необхідно відповісти на питання: «Який результат передбачається одержати?» , «Яким бачиться цей результат ще до його одержання?»

2.Під задачами дослідження розуміється те, що можна зробити для досягнення мети.

3.Гіпотеза містить пропозицію про зв'язок певної діяльності з її результатом.

Визначення об'єкта і предмета дослідження

Об'єктом дослідження називають процес чи явище, яке породжує проблемну ситуацію і обране для вивчення. Головне питання при визначенні об'єкта «Що розглядається?»

Предмет дослідження визначається при відповіді на такі питання: «Як розглядати об'єкт?», «Які відносини йому властиві?», «Які аспекти і функції виділяє дослідник для вивчення об'єкта?».

Вибір методів дослідження

Метод дослідження	Характеристика
Спостереження	Активний пізнавальний процес, який опирається перш за все на роботу органів чуття людини і його предметну матеріальну діяльність.
Порівняння	Дозволяє встановити схожість і відмінність предметів і явищ дійсності. В результаті порівняння устанавлюється те загальне, що властиве двом чи декільком об'єктам.

Вимірювання	Процедура визначення чисельного значення деякої величини засобами одиниці виміру. Дає точні, кількісні певні відомості про оточуючу дійсність.
Експеримент	Передбачає втручання в природні умови існування предмета і явищ чи відтворення певних сторін предметів і явищ в спеціально створених умовах з метою вивчення їх без ускладнюючих процес супутних обставин.
Абстрагування	Сутність цього методу полягає в уявному відстороненні від неістотного, виділенні, фіксуванні однієї чи декількох цікавлячих дослідника боків предмета дослідження. Процес абстрагування- це сукупність операцій, які ведуть до одержання такого результату (абстракції). Прикладами абстракції можуть служити безчисленні поняття, якими оперує людина не тільки в науці, але і в повсякденному житті: дерево, будинок, дорога, рідина і т.п.)
Аналіз	Вивчення кожного елемента чи сторони явища як частини цілого, розчленування вивченого предмета чи явища на складові елементи, виділення в ньому окремих сторін.
Синтез	Процес з'єднання чи об'єднання раніше розрізнених речей чи понять в ціле або набір
Індукція	Основою індукції є дані, отримані шляхом спостереження.
Дедукція	Перехід від загальних знань про предмети до одиничних знань про окремий предмет
Моделювання	Метод дослідження об'єктів за допомогою моделей-аналогів певного фрагмента природної і соціальної реальності; побудова і вивчення моделей реально існуючих предметів, явищ і конструйованих об'єктів. За характером моделей виділяють предметне і знакове моделювання. Предметним називають моделювання, в ході якого дослідження ведеться на моделі, яка відтворює геометричні, фізичні, динамічні або функціональні характеристики об'єкта-оригінала. Під знаковим моделюванням моделями служать схеми, креслення, формули тощо.
Узагальнення	Одна з розумових дій, яка присутня в будь-якій діяльності, дозволяючи людині віднаходити в багатогранності предметів дещо загальне, необхідне йому для правильної орієнтації в оточуючому світі.
Прогнозування	Розробка прогнозів, тобто ймовірних суджень про стан якогось явища в майбутньому.
Бесіда	Організовується з метою виявлення індивідуальних особливостей особистості, її мотивів. Позичі. Бесіда застосовується на стадії підготовки масової статистики і як самостійний метод збору інформації

Як відрізнити головне від другорядного

Одним із основних навичок дослідника є вміння виділяти в тексті головну, найбільш суттєву інформацію. До неї відносяться: визначення наукових понять, формування законів, правил, перерахування принципів, основні думки (положення, твердження) автора, його висновки.

Другорядна інформація може або роз'яснювати головну інформацію, або відображати витікаючи з цієї інформації конкретні наслідки і практичні рекомендації. До цього типу інформації відносяться аргументи, обґрунтування, приклади, детальні характеристики окремих явищ, опис, другорядні факти з чиєїсь біографії, а також різного роду коментарії.

Прийоми стиснення тексту

Відомі три способи стиснення тексту.

Виключення конкретизації, деталей, конкретних прикладів, числових даних, авторських пояснень, відступів тощо. Наприклад, в реченні «Слова – терміни можуть вживатися в будь-якому стилі: в розмовному, офіційно-діловому, але, звичайно, частіше всього їх використовують в науковому стилі», зайвими є однорідні визначення, які конкретизують словосполучення в будь-якому стилі, а саме: в розмовному, офіційно-діловому, публіцистичному, художньому. Приберемо їх. Смісл речень не зміниться. При цьому воно тільки виграє від стиснення.

Узагальнення кількох однорідних дрібних питань. В цьому випадку спочатку необхідно знайти в тексті ці однорідні часткові факти, вичленити в них загальне, а потім підібрати мовну форму їх узагальненої передачі, тобто переформатувати думку своїми словами.

Поєднання виключення і узагальнення

Пам'ятка про правила стиснення тексту.

1. Виділіть опорні слова в реченні.
2. Трансформуйте складне речення в просте, зберігаючи його суть.
3. Складіть до абзацу прочитаного тексту опорну фразу, яка стала б ключем до його розуміння.
4. Стисло викладіть зміст речення, абзацу, тексту.
5. Підкресліть в тесті слова які можуть бути упущені без шкоди змісту.
6. Виділіть в тексті смислові частини. В кожній частині визначте основну думку.
7. Озаглавьте кожну частину. Сформулюйте головну думку всього тексту.
8. Проробіть наступну роботу з текстом:
  - складіть до нього план;
  - відберіть найбільш істотну інформацію в тексті і запишіть її у відповідності з планом;
  - через декілька днів «розшифруйте» написане, тобто спробуйте заново відновити повний текст по своїх скорочених записах;
  - порівняйте результат «відновлення» з попереднім повним текстом.

Мовні функції і лексичні засоби

Мовна функція	Лексичні засоби
Причина і наслідок	і тому, тому що звідси впливає, звідки впливає внаслідок, в результаті в залежності від., в зв'язку з цим, відповідно до цього, в такому випадку в цьому випадку, в цих умовах при таких умовах
Умова і наслідок	що свідчить, що вказує що говорить, що відповідає що дозволяє, що сприяє як наслідок
Часова співвіднесеність	спочатку, перш за все, в першу чергу, першим кроком, наступним кроком, попереднім кроком,, одночасно, в той же час, тут же, попередньо, раніше, вище, ще раз, знову, знов, за тим, далі, потім, нижче, в подальшому, внаслідок, по- перше, по-друге і т.п., в теперішній час, до сьогоднішнього дня, до теперішнього часу , в останні роки
Співставлення і протиставлення	як..., так і...;також, як і... не тільки, але і..., в порівнянні, якщо...,то.. на відміну, в протилежність, навпаки, , аналогічно, також, таким же чином, з одного боку, з іншого боку, в той час як, між іншим, разом з тим.
Доповнення і уточнення	також і, причому, при цьому, разом з тим, крім того, більше того, головним чином, особливо.
Посилання на попереднє чи наступне висловлювання	як було виявлено, як було знайдено, як говорилося вище, як відзначалося вище, як зазначалося вище, відповідно цьому, відповідно до цього, в зв'язку з цим, у відповідності з цим, в зв'язку з вищеподаним, більша частина, більшість.
Узагальнення, висновок	таким чином, з цього впливає, в результаті, в підсумку, в кінцевому підсумку, звідси зрозуміло, це дозволяє зробити висновок
Введення нової інформації	розглянемо такі випадки, зупинимось детально на..., наведемо декілька прикладів, деякі додаткові зауваження.
Вказівка на джерело того чи іншого джерела	за думкою, за словами.
Ілюстрація до сказаного	Наприклад, так, в якості прикладу, прикладом може слугувати, такий як (наприклад), у випадку, про що можна судити, що очевидно.

6. ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС-ЗАХИСТ УЧНІВСЬКИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ В МАЛІЙ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Конкурс є щорічним інтелектуальним змаганням, завданнями якого є виявлення та підтримка інтелектуально та творчо обдарованої молоді, залучення її до науково-дослідницької та експериментальної роботи, формування активної громадянської позиції, виховання наполегливості, вміння формувати та відстоювати власну думку. Подаючи роботу на Конкурс слід пам'ятати, що **наукова робота – це самостійна науково-дослідна робота слухача МАН, яка містить елементи новизни з використанням методів та прийомів, якими краєзнавці оволоділи в процесі навчання. Наукова робота допомагає виявити рівень теоретичної підготовки учня з предмету загалом, а також навички самостійної роботи з спеціальною літературою.**

Щоб робота отримала високі результати в заочному оцінюванні учнівських науково-дослідницьких робіт необхідно дотримуватися вимог щодо написання, оформлення та представлення учнівських науково-дослідницьких робіт». Для зручності наводимо Додаток 5 до Правил проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів - членів Малої академії наук України (пункт 14 розділу VI)

6.1. ВИМОГИ

щодо написання, оформлення та представлення учнівських науково-дослідницьких робіт

I. Загальні положення

1. На Конкурс подаються науково-дослідницькі роботи (далі - роботи) проблемно-пошукового характеру, які відповідають віковим інтересам та пізнавальним можливостям учасників Конкурсу, свідчать про їх обізнаність із сучасним станом галузі дослідження, опанування ними методики проведення експерименту.

Тематика має відповідати напрямам наукових секцій наукових відділень Малої академії наук України.

2. Робота має ґрунтуватись на певних науковій та експериментальній базах, містити дані особисто проведених дослідів, спостережень чи пошукової роботи; результати їх обробки, аналізу та узагальнення; посилання на відповідні наукові джерела; відображати власну позицію дослідника.

У роботі мають бути чітко визначені: мета, об'єкт і предмет дослідження, завдання, методика дослідження, відмінність та перевага запропонованих підходів і результатів.

Зміст і результати досліджень викладаються стисло, логічно, грамотно та аргументовано, без загальних слів, міркувань, бездоказових тверджень, тавтології.

Назва роботи має бути стислою та відповідати суті наукової проблеми (завдання), що вирішується.

3. До наукової роботи мають бути додані відгуки наукового керівника та рецензія фахівця у відповідній галузі (досвідченого педагогічного, наукового чи науково-педагогічного працівника).

Достовірність наведених у роботі результатів підтверджується у відгуку науковим керівником.

4. Робота оформлюється у двох примірниках: один використовується журі під час її оцінювання, другий - учасником під час захисту. Примірники роботи мають бути ідентичними.

5. До розгляду не приймаються:
 роботи, тема та зміст яких не відповідають профілю наукової секції;
 роботи, що були представлені в попередні роки та не мають суттєвого доопрацювання;
 роботи, які є плагіатом;
 роботи без самостійного дослідження, опрацювання джерел і власних висновків з обраної тематики;
 роботи без тез, відредагованих та оформлених відповідно до цих вимог.

Автори таких робіт після заочного оцінювання науково-дослідницьких робіт отримують відповідну рецензію та до подальшої участі в Конкурсі не допускаються.

II. Структура роботи

Робота має бути побудована за певною структурою. Основними складовими структури роботи є такі:

титульний аркуш;

тези;

зміст;

перелік умовних позначень, символів, скорочень, термінів (за необхідності);

вступ;

основна частина;

висновки;

список використаних джерел;

додатки (за необхідності).

III. Вимоги до змісту роботи

1. Титульний аркуш є першою сторінкою роботи, що заповнюється за зразком, поданим у додатку 6.

2. У тезах (текст обсягом до 1 сторінки) подається стисла характеристика змісту роботи з визначенням основної мети, актуальності та завдань наукового дослідження. Також у них зазначаються висновки та отримані результати проведеної роботи.

У заголовку тез наводяться такі дані: назва роботи; прізвище, ім'я, по батькові автора; найменування територіального відділення Малої академії наук України; найменування базового позашкільного навчального закладу;

найменування загальноосвітнього (професійно-технічного, вищого) навчального закладу; клас (курс); найменування населеного пункту; прізвище, ім'я, по батькові, посада (за наявності - науковий ступінь, вчене звання) наукового керівника.

3. Зміст подається на початку роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовки), зокрема вступу, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел тощо.

4. Якщо в роботі використано специфічну термінологію, а також маловідомі скорочення, нові символи, позначення тощо, то їх перелік подається у вигляді окремого списку, який розміщується перед вступом.

Перелік має розташовуватись двома стовпчиками: у лівому в алфавітному порядку наводяться умовні позначення, символи, одиниці скорочення або терміни; у правому - їх детальне розшифрування.

Якщо в роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення тощо повторюються менше трьох разів, перелік не складається, а їх розшифрування наводиться в тексті при першому згадуванні.

5. У вступі коротко обґрунтовуються актуальність і доцільність обраної теми, підкреслюється сутність досліджуваної проблеми; формулюються мета роботи та зміст поставлених завдань, об'єкт і предмет дослідження; подаються перелік використаних методів дослідження, характеристика роботи (теоретична, прикладна); вказуються нові наукові положення, запропоновані учасником особисто, відмінність отриманих результатів від відомих раніше та ступінь новизни (вперше отримано, удосконалено, набуло подальшого розвитку); повідомляється про наукове використання результатів досліджень або даються рекомендації щодо їх використання, для прикладних робіт повідомляється про прикладну цінність отриманих результатів.

У разі використання в роботі ідей або розробок, що належать співавторам, слід відмітити про цей факт і зазначити конкретний особистий внесок учасника. Також зазначаються відомості про публікацію роботи та апробацію її результатів (за наявності). Орієнтовний обсяг вступу - 2-3 сторінки.

6. Основна частина роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожний розділ розпочинається з нової сторінки. Основному тексту розділу може передувати коротка передмова з описом обраного напрямку дослідження та обґрунтуванням застосованих методів досліджень. У кінці кожного розділу формулюються висновки зі стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дає можливість звільнити основні висновки від другорядних подробиць.

В основній частині роботи наводяться характеристика джерел, використаних для написання роботи, та короткий огляд літератури з даної тематики, окреслюються основні етапи наукової думки за визначеною проблемою, вказуються питання, які залишилися невирішеними; обґрунтовується вибір напрямку досліджень, наводяться методика та техніка дослідження; подаються відомості про обсяг дослідження; викладаються, аналізуються та узагальнюються отримані результати, подається їх оцінка.

Зміст основної частини має відповідати темі роботи та повністю її розкривати. Обсяг основної частини не повинен перевищувати 20 % обсягу основної частини.

7. Висновки мають містити стислий виклад результатів вирішення наукової проблеми та поставлених завдань, зроблених у процесі аналізу обраного матеріалу, оцінок та узагальнень. Необхідно підкреслити їх самостійність, новизну, теоретичне та (або) прикладне значення, акцентувавши увагу на кількісних і якісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати достовірність результатів та надати рекомендації щодо їх використання.

8. Список використаних джерел - елемент бібліографічного апарату, який містить бібліографічні описи використаних джерел.

Список використаних джерел слід розміщувати одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті (найбільш зручний у користуванні та рекомендований під час написання роботи), в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків, у хронологічному порядку.

Відомості про джерела складаються відповідно до вимог, зазначених у стандартах: ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», затверджений наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 10.11.2006 № 322; ДСТУ 4331:2004 «Правила описування архівних документів», затверджені наказом Держспоживстандарту України від 17.08.2004 № 181; ДСТУ 3582:2013 «Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень в українській мові. Загальні вимоги та правила», затверджений наказом Мінекономрозвитку від 22.08.2013 № 1010; ДСТУ 3008:95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення», затверджений наказом Держстандарту України від 23.02.1995 № 58.

Наприклад: книга одного автора оформлюється так: Карпенко О.О. Аналітико-синтетична переробка документної інформації : бібліографічний опис [Текст] : навч. посіб. / О.О. Карпенко ; М-во освіти і науки України, Нац. аерокосміч. ун-т ім. М.Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т». -Х. : ХАІ, 2009. - 70 с.;книга двох авторів оформлюється так: Кушнарєнко Н.М. Наукова обробка документів [Текст] : підручник / Н.М. Кушнарєнко, В.К. Удалова. - 3-тє вид., стер. - К. : Знання, 2006. - 331 с. - (Вища освіта ХХІ століття);книга трьох авторів оформлюється так: Власова Г.А. Аналітико-синтетична інформація [Текст] : навч. посіб. / Г.В. Власова, В.І. Лутовинова, Л.І. Титова ; М-во культури і туризму України, Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. - К. : ДАКККіМ, 2006. - 290 с.: іл., табл.;

книга чотирьох авторів оформлюється так: Механізація переробної галузі агропромислового комплексу [Текст] : [підруч. для учнів проф.-тех. навч. закл.] / О.В. Гвоздєв, Ф.Ю. Ялпачик, Ю.П. Рогач, М.М. Сердюк. - К. : Вища освіта, 2006. - 478 с. - (ПТО: Професійно-технічна освіта);книга п'яти авторів і більше оформлюється так: Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки, 1918-1945 рр. [Текст] : навч. посіб. для студ. ВНЗ / Баранов З.А., Кипарєнко Г.М., Мовчан С.П. [та ін.] ; за ред. М. Швагуляка. - Львів : Афіша,

2005. - 288 с.;збірник оформлюється так: Цеков Ю.І. Підтекст художнього твору і світовідчуження письменника [Текст] / Ю.І. Цеков // Проблеми сучасного літературознавства. - Одеса, 1998. - С. 149-180;збірник під заголовком оформлюється так: Античная мифология : энциклопедия / [сост., ред. и предисл. К. Королева]. - М. : Эксмо ; СПб : Мидгард, 2005. - 768 с. : ил.;багатотомна книга оформлюється так: Корнієнко М.В. Дорогами правозахисту [Текст] : публікації у ЗМІ : у 3 т. / М.В. Корнієнко ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. - Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2008. - Т. 2 : Інтерв'ю. - 586 с.;

дисертація та автореферат дисертації оформлюються так: Ніколаєнко А.О. Удосконалення нормативної бази для вхідного контролю колісних пар вагонів [Текст] : дис. ... канд. тех. наук : 05.01.12 / Ніколаєнко Андрій Олександрович. - Захищена 15.07.2008 ; затв. 20.11.2008. - Севастополь, 2008. - 151 с. - Бібліогр. : с. 68-115;Копанєва В.О. Формування фонду мережевих ресурсів у науковій бібліотеці (90-ті роки ХХ ст. - поч. ХХІ ст.) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Копанєва Вікторія Олександрівна ; НБУ ім. В.І. Вернадського. - К., 2008. - 20 с.;

стаття із журналу оформлюється так: Дзюба І.М. Україна перед сфінксом майбутнього [Текст] / І.М. Дзюба // Науковий світ. - 2004. - № 2. - С. 2-6; рецензія оформлюється так: Мойсеєнко А. Наодинці зі словом [Текст] / А. Мойсеєнко // Дзвін. - 1991. - № 12. - С. 143-146. - Рец. на кн. : Мірошниченко М.К. Око : поезія. - К. : Рад. письменник, 1989. - 138 с.

Якщо в конкретному інформаційному масиві переважають документи одного виду, загальне позначення матеріалу може бути випущеним, напр. : [Текст] - в описах текстових видань.

Картографічні документи оформлюються так: Васильків [Карти]: обличчя міста / Держ. служба геодезії, картографії та кадастру, ДНВП «Картографія» ; ред. Л.П. Біла. - 1 : 15000. - К. : Картографія, 2009. - 1 к. (1 арк.) : текст, іл., реклама : кольор. ; 48x68 см, склад 24x10 см - (Мандрівник). - На звороті арк. : текст, іл. - Дод. карта : Васильківський район. 1 : 220000.

Електронні джерела оформлюються відповідно до загальних правил опису літературних джерел, при цьому в квадратних дужках після назви зазначається: [Електронний ресурс]. У кінці - Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>. Наприклад: Архіви України [Електронний ресурс] : офіц. веб-портал Держ. арх. служби України / Держ. арх. служба України. - Електрон. дані. - [К.], 2014. - Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/>. - Назва з титул. екрана. Посилання на сайти, портали, Інтернет-ресурси розміщуються окремо в кінці списку використаних джерел без нумерації під заголовком: «ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ», наприклад: <http://www.botany.kiev.ua>.

9. У додатках містяться допоміжні або додаткові матеріали, необхідні для повноти сприйняття роботи, кращого розуміння отриманих результатів: проміжні математичні доведення, формули та розрахунки, додаткові таблиці, графіки, рисунки, ілюстрації тощо.

IV. Правила оформлення роботи

1. Робота друкується шрифтом Times New Roman текстового редактора Word (або Open Office) розміру 14 на одному боці аркуша білого паперу формату А4 з інтервалом 1,5 (до 30 рядків на сторінці).

Поля: ліве, верхнє і нижнє - не менше 20 мм, праве - не менше 10 мм. Обсяг роботи складає 15-20 (для гуманітарних напрямів - 20-25) друкованих сторінок. До загального обсягу роботи не входять: тези, додатки, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Текст роботи має бути написаний без орфографічних, пунктуаційних та стилістичних помилок.

Роботи виконуються державною мовою (у секціях мови та літератури дозволяється виконання робіт російською мовою та мовами національних меншин); до роботи з іноземної мови додається анотація іноземною мовою. Захист роботи також здійснюється іноземною мовою.

Кожна структурна частина роботи починається з нової сторінки. Заголовки структурних частин друкуються великими літерами симетрично до набору: «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ». Заголовки підрозділів друкуються маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Заголовки пунктів друкуються маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в підбір до тексту.

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом має дорівнювати 3-4 інтервалам.

2. Нумерація сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, рисунків, таблиць, формул подається арабськими цифрами без знака «№».

Усі сторінки роботи, враховуючи титульну сторінку, тези та додатки, підлягають суцільній нумерації, номер на титульній сторінці не ставиться, а на наступних сторінках проставляється у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Нумеруються тільки розділи основної частини. Зміст, вступ, висновки не нумеруються.

Номер розділу ставиться після слова «РОЗДІЛ», після номера крапка не ставиться. Заголовок розділу друкується з нового рядка. Підрозділи нумеруються в межах кожного розділу за правилом: номер розділу, номер підрозділу. У кінці номера підрозділу має стояти крапка, наприклад: «2.4.». Заголовок підрозділу наводиться у тому самому рядку.

Пункти нумеруються в межах кожного підрозділу таким чином: номер розділу, номер підрозділу, номер пункту, наприклад: «2.3.4.». Заголовок пункту наводиться у тому самому рядку, але пункт може й не мати заголовка. У кінці назв розділів, підрозділів, пунктів крапка не ставиться. Формули нумеруються в межах розділу. Наприклад, «формула (2.3)» означає «формула 3 розділу 2». Наявність підрозділів на нумерацію формул не впливає. Формули, на які немає посилань, можна не нумерувати. Номер необхідно брати в круглі дужки та розміщувати на правому полі сторінки на рівні нижнього рядка формули, якої він стосується.

Рисунки нумеруються в межах розділу арабськими цифрами (аналогічно до формул та підрозділів) і позначаються словом «Рис.», наприклад «Рис. 1.2». Таблиці нумеруються послідовно в межах розділу. У правому верхньому куті над заголовком таблиці розміщується напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці складається з номера розділу та порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 2.3».

Додатки оформлюються як безпосереднє продовження роботи на наступних сторінках. Вони розміщуються в порядку посилань у тексті роботи. Кожен із додатків має розміщуватись на окремій сторінці. Додаток повинен мати заголовок, який друкується угорі симетрично відносно тексту. Додатки нумеруються великими українськими літерами та позначаються словом «Додаток», наприклад: «Додаток Б».

3. Під час написання роботи учень має посилатися на наукові джерела, матеріали, ідеї, висновки, результати, які використовуються в роботі. Це дає можливість перевірити наведені відомості. Посилатися слід на останні видання публікацій.

Якщо в роботі використовуються відомості з матеріалів з великою кількістю сторінок, тоді слід точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул із джерела. Посилання в тексті роботи на джерело зазначається порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «... у працях [1-7]...».

Якщо в тексті роботи необхідно зробити посилання на конкретні відомості, цитата наводиться в лапках, а посилання береться у квадратні дужки із зазначенням порядкового номера джерела в списку використаних джерел та відповідної сторінки. Наприклад: «... набуття наукового знання передбачає оперування фактами, які характеризують певне явище, розробку наукової гіпотези (теорії), яка пояснює те чи інше явище і постановку експерименту для доведення висунутої теорії [8, с. 37]». Текст цитати необхідно точно відтворювати і наводити повністю, щоб не спотворити думки автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. У тексті роботи допускається непряме цитування автора (переказ, виклад думок автора своїми словами), при цьому слід точно викладати думки автора та давати відповідні посилання на джерело.

Посилання на ілюстрації в тексті роботи вказуються порядковим номером ілюстрації, наприклад «рис. 1.2».

Посилання на формули вказуються порядковим номером формули в дужках, наприклад «... у формулі (2.1)».

На всі таблиці роботи мають бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» у тексті пишуть скорочено, наприклад «...у табл. 1.2». У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад «див. табл. 1.3».

4. Формули в тексті роботи розміщуються після посилання на них. Вони відокремлюються від тексту інтервалами в один рядок зверху і знизу та розміщуються посередині сторінки. Формули, якщо вони громіздкі й складні, розташовуються на окремих рядках. Це стосується і нумерованих формул. Декілька однотипних невеликих формул подаються в одному рядку через кому,

а іноді невеликі нескладні формули розміщуються безпосередньо в тексті. Переноси у формулі допускаються лише на знаках рівності, плюс, мінус, множення і ділення з повторенням знака у наступному рядку.

Символи та коефіцієнти, що наводяться у формулі, описуються безпосередньо під нею в тій послідовності, в якій згадуються у формулі. Значення кожного символу або числового коефіцієнта подається з нового рядка. Перший рядок починається словом «де» без двокрапки.

Номер формули розміщується на правому боці сторінки на рівні нижнього рядка.

5. Ілюстративний матеріал у роботі використовується з метою більш наочного представлення результатів досліджень та їх обґрунтування. Найчастіше в роботах використовуються такі види ілюстративних матеріалів: креслення, рисунки, таблиці, діаграми, графіки, схеми, фотографії.

Усі ілюстрації зазначаються у тексті роботи.

Назва ілюстрації розміщується відразу після її номера, внизу. Цифровий матеріал роботи оформлюється у вигляді таблиць. Слово «Таблиця» починається з великої літери, прописується курсивом і розміщується у верхньому правому куті сторінки, а її назва - посередині, симетрично до тексту і наводиться жирним шрифтом.

Заголовки граф мають починатися з великих літер, підзаголовки - з маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними. Висота рядків має бути не менше ніж 8 міліметрів. Графу з порядковими номерами рядків до таблиці включати не треба.

Таблиця розміщується після першого згадування про неї в тексті так, щоб її можна було читати без обертання переплетеного блока рукопису або з обертанням за стрілкою годинника. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на наступну сторінку. У разі перенесення таблиці на інший аркуш слово «Таблиця», її номер і назва не повторюються, далі над іншими частинами праворуч пишуться скорочено слова «Продовж. табл.» і вказується тільки номер таблиці, наприклад: «Продовж. табл. 1.2».

6.2. ПРЕДСТАВЛЕННЯ РОБОТИ НА ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС ЗАХИСТ УЧНІВСЬКИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ (I,II,III ЕТАП)

Робота на конкурс подається відповідно до існуючих вимог.

Подаючи роботу на конкурс перш за все необхідно заповнити заявку. (додаток 1), додати тези (додаток 2).

До наукової роботи мають бути додані відгуки наукового керівника (додаток 3) та рецензія (додаток 4) фахівця у відповідній галузі (досвідченого педагогічного, наукового чи науково-педагогічного працівника).

Достовірність наведених у роботі результатів підтверджується у відгуку науковим керівником. (додаток 5 до Правил проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів - членів Малої академії наук України (пункт 14 розділу VI).

Наводимо зразки вище зазначених документів:

Додаток 1. Заявка

Затверджено
В.о. директора департаменту освіти і
науки Миколаївської обласної
державної адміністрації
_____ Г.Л. Каськова
" _____ " _____ 2017

ЗАЯВКА

**на участь у III етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту
науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України**

Секція:	«Історія України»
Базова дисципліна:	історія України
Тема роботи:	«Політика німецької окупаційної влади відносно південноукраїнського суднобудування (1941-1944 роки)»
Прізвище:	Цецульніков
Ім'я:	Єгор
По батькові:	Юрійович
Рік народження	2000
Участь у всеукраїнських етапах олімпіад, конкурсів-захистів (рік, предмет, тема роботи)	
Територіальне відділення Малої академії наук України:	
Миколаївське обласне територіальне відділення Малої академії наук України	
Базовий позашкільний навчальний заклад:	Миколаївський обласний Центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді
Навчальний заклад	Миколаївський муніципальний колегіум ім. В.Д. Чайки Миколаївської міської ради
Клас /курс/:	11 клас
Науковий керівник:	Денисенко Оксана Миколаївна, заступник директора Миколаївського муніципального колегіуму ім. В.Д. Чайки, аспірант Чорноморського національного університету ім. П.Могилі
Науковий консультант:	Чернявський Валерій Валерійович, кандидат історичних наук, заступник директора з наукової роботи Миколаївського обласного краєзнавчого музею «Старофлотські казарми»
Необхідність у технічних засобах:	Мультимедійне обладнання
Домашня адреса:	м. Миколаїв, вул. Архітектора Старова, 2-А, кв.9
Контактний телефон, електронна пошта:	моб. Т +380968226295, ecuinikov@gmail.com

Додаток 2. Тези до роботи

Тези до роботи «Соціально-політичні технології у контексті агресії Російської Федерації на Сході України» учня 11 класу Миколаївського муніципального колегіуму імені В.Д. Чайки Логвінова Даніїла

Метою роботи є дослідити та проаналізувати соціально-політичні технології; відстежити їх вплив на сприйняття пересічними громадянами української реальності часів гібридної війни.

У **першому розділі роботи розглянуті** використані теоретико-методологічні засади дослідження проблем гібридної війни на Сході України, які дозволили автору переконатись, що наукове поле для аналізу інформації необхідно систематично поширювати, оскільки війна ще триває і події дуже швидко розгортаються. Сьогодні – це новини з фронту, а завтра – це факти, які засвідчують та пояснюють певні історичні події. Їх необхідно збирати та систематично аналізувати, що й зроблено автором у роботі; також у роботі виказано авторський погляд на причини та привід для війни, аргументовані зміни, які він ввів у офіційну хронологію конфлікту на Сході; окреслено основні ознаки гібридної війни на Донбасі як соціально-політичного явища. Аналіз нормативно-правової бази показав, що вона не передбачає і тому не захищає ні від гібридної, ні від інформаційної війни.

Другий розділ містить аналіз виявлених деструктивних соціальних технологій на кшталт технології свавільного проголошення «народної республіки» у межах адміністративної одиниці, технології «м'якого» захоплення влади у містах на користь агресора; технології «живого щиту» (блокування військових частин і містечок, підрозділів силовиків, бронетехніки) з використанням активістів, жінок і навіть дітей; технології створення та використання кримінального натовпу; технології «референдум» (для остаточного закріплення захоплення влади та державного перевороту в інтересах агресора). Автором розглянуті та класифіковані умови, вказані необхідні ресурси, щоб ці підривні соціальні технології «запрацювали». У розділі представлено авторську модель українського суспільства у контексті гібридної війни.

Третій розділ містить результати соціального опитування та аналіз інтерв'ю, які дозволило виокремити гострі соціальні проблеми, пов'язані з війною. Взяті інтерв'ю у безпосередніх очевидців та учасників подій на Сході України дозволило проаналізувати і змодельовати об'єктивну картину і того, що відбувається на війні, і того, що відбувається у свідомості громадян.

У **висновках** зазначено, які соціально-політичні технології у контексті агресії Російської Федерації на Сході України виявив автор і як вони впливають на громадян нашої держави.

Додаток 3. Відгук наукового керівника

ВІДГУК

на науково-дослідницьку роботу

«ІСТОРІЯ КАРЛСРУЕ.

ТИПОВА НІМЕЦЬКА КОЛОНІЯ НА МИКОЛАЇВЩИНІ»

Богова Івана, учня 11 Миколаївського муніципального колегіуму

Миколаївської міської ради

На території Миколаївщини було засновано велику кількість німецьких колоній. Численні монографії та окремі статті дослідників з даної теми опубліковані різними мовами, що свідчить про зацікавленість істориків до даної тематики. Аналіз історичних джерел дозволяє зробити припущення, що найменш дослідженою є колонія Карлсруе. Важливим є і розглянутий у роботі історичний зв'язок Миколаївської області з Німеччиною. З огляду на цей факт дослідження І. Богова є актуальним та науково обґрунтованим.

Іван чітко окреслив об'єкт, предмет, мету і завдання роботи, стисло визначив наукову новизну праці, її практичне значення. Цілком логічним є виклад матеріалу, усі розділи роботи є завершеними структурними елементами, які підпорядковані відповідним дослідницьким завданням. Своєю науково-дослідницькою роботою Іван продемонстрував вміння вести науковий пошук, органічно вводити у текст віднайдені архівні матеріали, систематизувати та аналізувати зібрані матеріали.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що науково-дослідницька робота є самостійним завершеним дослідженням та заслуговує на високу оцінку.

**Кандидат історичних наук,
національного університету імені
В.О. Сухомлинського**

Погорелов А. А.

Додаток 4 . Рецензія

РЕЦЕНЗІЯ

на наукову роботу «Міграційні процеси на Миколаївщині у повоєнний період» (на прикладі с. Широколанівки Веселинівського району Миколаївської області), учня 11 класу Широколанівської ЗОШ I-III ступенів

Ковалів Олександра Павловича

З утворенням незалежної Української держави розпочався новий період у її історії, що поклав початок фундаментальному переосмисленню національного минулого. Окрему увагу науковці приділяють темі депортації українців з їх етнічних територій у складі Польщі, а також особливостям міграційних процесів та подальшій соціально-економічній адаптації цих людей у повоєнний період на теренах УРСР. У контексті цього актуальність дослідження проблематики органічно пов'язана з бажанням науковців зосередитись і на вивченні проблем, з якими зіштовхнулися українські переселенці після

прибуття в колгоспи і радгоспи Південної України, зокрема, Миколаївщини. Тому, можемо вітати спроби юних дослідників підняти складні пласти наукових проблем. Рецензована робота є оригінальним, самостійним дослідженням, що має визначену мету та завдання, містить елементи новизни, методологію, аналіз основних історіографічних праць провідних спеціалістів з даної тематики.

У розділах основної частини розкрито механізм підготовки та реалізації примусового переселення лемків і бойків у колгоспи і радгоспи Миколаївщини у повоєнний період, труднощі соціально-економічної адаптації до умов проживання у нових місцях розселення, проблему стосунків з місцевим населення, висвітлено специфіку чергових хвиль заселення краю, проблему збереження власної свідомості. У висновках наведені головні результати дослідження.

Автор записав чимало спогадів очевидців подій, залучив до роботи фотографії з родинних архівів, що відтепер введені до наукового обігу. Зазначені дані у додатках значно посилюють науковість пропонованого дослідження, розширюють джерельну базу досліджуваної тематики.

Основні результати дослідження пройшли необхідну апробацію на всеукраїнських конкурсах учнівських робіт, конференціях учнівської молоді, де отримали схвальні відгуки та відповідні відзнаки.

Попри в цілому позивну оцінку рецензованої роботи, необхідно висловити і деякі зауваження: під час аналізу історіографічного доробку науковців варто було б глибше проаналізувати праці місцевих дослідників; робота містить певні огріхи в оформленні використаних джерел та літератури, наявна невелика кількість помилок.

З урахування всіх зауважень роботу можна оцінити наступним чином:

№	Критерій	Вагомість критерію
1	Аргументованість вибору теми дослідження, чіткість постановки проблеми, мети та завдань дослідження	0,1
2	Вміння чітко і зрозуміло викладати свої думки, критично осмислювати використані джерела	0,2
3	Самостійність, оригінальність і доказовість суджень, наявність елементів наукової новизни	0,3
4	Повнота у розкритті теми, глибина аналізу літературних даних	0,1
5	Обґрунтованість поданих висновків, їх відповідність поставленим завданням та меті дослідження	0,1
6	Відповідність вимогам щодо оформлення робіт	0,1
Всього		0,9

Рецензент –

к.і.н., доцент кафедри етнології та спеціальних історичних дисциплін ННІ історії, політології та права МНУ імені В.О. Сухомлинського

Підпис А.А. Погорелова засвідчую
Директор МОЦТКЕ УМ

А.А. Погорелов

Т.О. Горбова

Головними елементами науково-дослідницької роботи на які слід звернути увагу є: титульна сторінка, вступ і висновки адже в цих частинах роботи ви можете зробити найбільше помилок щодо оформлення титульної сторінки, що постановки завдань роботи, визначенні методів дослідження та огляду літературних джерел тощо. Наводимо приклад оформлення цих частин роботи включаючи правильність оформлення змісту роботи, а також подаємо критерії оцінювання робіт

ВАГОМІСТЬ КРИТЕРІЇВ
фактора «Заочне оцінювання науково-дослідницької роботи»
 (Відділення історії, філософії і суспільствознавства)

№	Критерій	Вагомість критерію	Макс. в абсолютних числах
1	Аргументованість вибору теми дослідження, чіткість постановки проблеми, мети та завдань дослідження	0,1	2
2	Вміння чітко і зрозуміло викладати свої думки, критично осмислювати використані джерела	0,2	5,5
3	Самостійність, оригінальність і доказовість суджень, наявність елементів наукової новизни	0,3	8
4	Повнота у розкритті теми, глибина аналізу літературних даних	0,2	5,5
5	Обґрунтованість поданих висновків, їх відповідність поставленим завданням та меті дослідження	0,1	2
6	Відповідність вимогам щодо оформлення робіт	0,1	2
Всього		1	25

6.3. ЗАХИСТ УЧНІВСЬКИХ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ В МАН

Перед захистом потрібно:

- Написати виступ відповідно до норми часу. Він повинен бути точним і лаконічним. Будьте готові до того, що кількість часу уріжуть вдвоє, щоб учень не викреслював у судах необхідне. Краще підготувати 2 виступи – стислий та повний, і спробувати їх комбінувати. Кожна теза виступу мусить мати номер, який співпадає в обох варіантах.

- Вивчити виступ напам'ять (учневі). Листочок – щонайменше несолідно для юного науковця, а от розповідь – ще один пункт «піару». Але це повинно бути не тараторіння визубреного тексту, а свідомо мово впевненої і абсолютно компетентної у власній темі людини.

•Прочитати вивчений виступ перед дзеркалом вголос як мінімум тричі. Виявити всі складності вимови і ліквідувати їх. Це перш за все: слова, довші за три склади (не намагайтеся вразити іноземними термінами, то моветон) і речення, довші за півтора рядки. В ситуації підвищеного нервового напруження спіткнутися можна на рівному місці, а «невимовний» виступ – яма самому собі.

•Прорахувати час: на якій хвилині починаються тези, висновки. Час потрібно рахувати – по секундах. Краще розповісти швидше, але без тараторіння.

Виступ повинен містити:

1. Короткий переказ вступу з усіма його пунктами (новизна, актуальність, дослідники, предмет, об'єкт, мета тощо).

2. Короткий тезовий виклад змісту. Гасло – ***«подорожче себе продати»***, тобто розповідати потрібно не про об'єкт дослідження, а про ***власні*** здобутки у розкритті теми: що зробив учень? що нового він відкрив? які перспективи?

3. Короткі висновки.

Під час виступу: не хвилюватися, дивитися в очі колегам і журі. Говорити коротко і впевнено. Пам'ятати, що більше семи речень людська пам'ять не опрацьовує, тому кожна думка мусить вміститися в цей об'єм. Не боятися збитися – текст виступу має лежати перед очима і учневі пробачать заглядання туди. Звернути увагу на фрази, що членують виступ і активізують увагу: «як показало дослідження», «коротко повторимо хід думки», «підведемо висновки» тощо.

Питання журі. Їх мета – з'ясувати, чи насправді учень писав роботу (випадки учительського писання, чи навіть учительського списування – близько 40-50% робіт, і журі про це відомо). Питання можна умовно поділити на 3 групи: до тексту, методології і списку літератури.

1. Питання до тексту. Це найчастіше прості «зачіпки» типу: «що ви маєте на увазі, вживаючи термін ***?» І якщо робота під зав'язку напхана «екзистенціалізмами», «симулякрами» та «інтенціоналами», будьте певні – спитають все. Більше того, можуть спитати про доречність вживання термінології. Полюбляють поцікавитися знанням імен та доробків учених, на яких посилається учень (особливо коли їх багато і вони гучні).

2. До методології. Це питання типу «якими методами літературознавчого аналізу ви користувалися під час написання роботи?».

3. Питання до списку літератури – невичерпне джерело конфузу учнів і розваги для журі. Не секрет, що більшість списків містять чимало книг, яких ні учень, ні вчитель в очі не бачили. І запитання «наугад»: «а про що йдеться в цьому дослідженні?» згубило чимало здібних юних науковців. Будьте уважними – не пишіть у списку зайвого, уважно вчитуйте. Особлива увага приділяється правильному оформленню, не полініться тричі його вчитати.

Для питань, відповідь на які невідома, є набір стандартних «відчіпок»: *«цей аспект проблеми не входить до об'єкту дослідження», «на жаль, час виступу не дав можливості розкрити це питання, але воно цілком описане в*

роботі», «на жаль, регламентований обсяг роботи не дав можливості розкрити всі сторони цієї багатогранної проблеми» тощо.

Питання з залу – це найчастіше скромні спроби «завалити» конкурента. Їх потрібно повертати собі на користь і використовувати відповідь для точнішого розкриття своїх тез.

Особливу увагу слід звернути на *етикет виступу* – від зовнішнього вигляду до формул ввічливості. Нагадаємо: «Високоповажний пане(і) Голово журі, вельмишановні члени журі, шановні керівники команд, любі колеги, всі присутні! Вашій увазі пропонується дослідження на тему....»; «Дякую за запитання....», «Дякую за увагу...» тощо. Взагалі, емоційне враження від виступу – це 49% оцінки.

Виступаючи перед журі та учасниками конкурсу необхідно пам'ятати про критерії оцінювання захисту науково-дослідницьких робіт. Для зручності наводимо їх:

ВАГОМІСТЬ КРИТЕРІЇВ фактору «Захисту науково-дослідницької роботи»

№	Критерій	Вагомість критерію	Макс. в абсолютних числах
1	Аргументованість вибору теми дослідження та її розкриття	0,3	13,5
2	Ступінь самостійності автора у виконанні роботи; особистий внесок автора в роботу	0,2	9
3	Логічність, послідовність, лаконічність, грамотність викладення матеріалу	0,2	9
4	Культура мовлення учасника, вільне володіння матеріалом	0,1	4,5
5	Активне кваліфіковане ведення дискусії, вичерпність відповідей	0,2	9
Всього:		1	45

6.4. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ КОНКУРСУ-ЗАХИСТУ УЧНІВСЬКИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ

(витяг з Правил проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України (Наказ МОН від 24.03.2014 № 259)

На підставі протоколів заочного оцінювання науково-дослідницьких робіт, оцінювання навчальних досягнень учасників із базових дисциплін та захисту науково-дослідницьких робіт організаційним комітетом складається підсумковий протокол проведення відповідного етапу Конкурсу в кожній

секції, який є підставою для встановлення результатів відповідного етапу Конкурсу.

VIII. Умови визначення результатів III етапу Конкурсу

1. Визначення результатів III етапу Конкурсу здійснюється за допомогою факторно-критеріальної моделі визначення результатів Конкурсу, розробленої на основі кваліметричного підходу (оцінювання якісних показників за допомогою кількісних балів).

Зазначена модель оперує такими поняттями: фактори - основні напрями діяльності; відповідають розділам Конкурсу: «Заочне оцінювання науково-дослідницьких робіт», «Оцінювання навчальних досягнень із базової дисципліни» та «Захист науково-дослідницьких робіт» .

Кількість призових (перших, других, третіх) місць та їх орієнтовний розподіл за результатами I та II етапів Конкурсу визначаються організаційними комітетами.

Кількість призових (перших, других, третіх) місць за результатами III етапу Конкурсу становить не більше 50 відсотків від загальної кількості учасників у кожній секції окремо з орієнтовним розподілом їх у співвідношенні 1:2:3.

Перше місце визначається, якщо учасник набрав 85 і більше балів.

Друге місце визначається, якщо учасник набрав 80 і більше балів.

Третє місце визначається, якщо учасник набрав 75 і більше балів.

Переможцем не може бути учасник, який за результатами виконання контрольних завдань набрав менше третини максимальної суми балів.

При рівності сум балів декількох учасників місця визначаються з урахуванням підсумків захисту науково-дослідницьких робіт.

6.5. ПІДГОТОВКА НАУКОВОЇ СТАТТІ

за матеріалами науково-дослідницької роботи

Захистивши роботу на Конкурсі (вдало чи не зовсім) пам'ятайте про те, що з цією роботою можна виступати на конференціях , подавати матеріали свого дослідження до всіляких збірників. А для цього необхідно вміти правильно писати статтю на базі своєї роботи. Подаємо приклад такої статті.

Андрейко Н. Є.

дійсний член Миколаївського обласного
територіального відділення МАН України

Керівник: **Ковалів П. В.**

Науковий консультант: к.і.н

Кондрашов В. Ф.

ГОСПОДАРСЬКО-ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ РАДЯНСЬКОЮ
ВЛАДОЮ ТА НІМЕЦЬКИМ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ У 1917-1944 рр. НА
ПРИКЛАДІ С. ШИРОКОЛАНІВКИ (КОЛОНІЯ ЛАНДАУ)
ВЕСЕЛІНІВСЬКОГО РАЙОНУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті досліджуються господарсько-політичні відносини між радянською владою та німецькими переселенцями у 1917-1944 рр. на прикладі колонії Ландау, нині село Широколанівка Веселинівського району.

В статтє изучаються хозяйственно-политические отношения между советской властью и немецкими переселенцами у 1917-1944 гг. на примере колонии Ландау, сейчас село Широколановка Веселиновского района

Ключові слова: колонія, переселенці, колонізація, депортація

Мета дослідження полягає у з'ясуванні господарсько-політичних відносин між радянською владою та німецькими переселенцями у 1917-1944 рр. на прикладі колонії Ландау (село Широколанівка), характеристиці основних етапів розвитку німецької колонії у зазначений період.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішити такі **завдання**:

- виокремити передумови та причини заснування колонії Ландау;
- охарактеризувати господарсько-політичні відносини між радянською владою та німецькими переселенцями у 1917-1944 рр.;
- визначити етапи зміни відношення офіційної влади до переселенців;
- виявити фактори, що впливали на розвиток колонії Ландау;
- висвітлити місце та роль колонії Ландау у вітчизняній історії, показати її зв'язок з іншими колонізаційними процесами Півдня України.

Проведені дослідження дозволяють зробити такі висновки:

Раніше з ідеологічних причин як здобутки, так і трагедії німецьких поселенців не досліджувались, хоча в наукових і громадських колах Німеччини, Австрії, інших країнах Західної Європи, а також Америки ця тема набула широкої популярності. Після розвалу СРСР з цієї проблематики було знято табу. Відразу ж у Києві і Дніпропетровську, Львові і Миколаєві, Запоріжжі і Луцьку, Криму і на Закарпатті почали виникати спеціалізовані дослідницькі центри та виходити публікації з історії життєдіяльності німецьких поселенців.

Заселення та розвиток Південної України стали можливими тільки після звільнення її від турецько-татарського панування. Він відбувався за декількома напрямками, одним із яких була іноземна колонізація. Царський уряд з метою швидкого освоєння Півдня України запросив переселенців – так поряд з українськими виникали поселення білорусів, євреїв, поляків, молдован, сербів і болгарів. Не останніми серед них були вихідці з далекої Німеччини.

Німецькі поселенці зовсім не чужинці на українській землі. Вони багато зробили для матеріального та духовного збагачення України. Їх масове переселення на українські землі почалося на початку ХІХ ст. і не припинялося аж до початку ХХ ст. На території Миколаївщини цей процес проходив в два етапи: з 1809 по 1810 рр. і з 1818 по 1819 рр.

Факти свідчать, що перші десятиліття перебування німців на півдні Росії були часом боротьби за виживання, завдяки старанням російських чиновників не такою вже гостинною виявилася ця земля.

Наприкінці XIX століття на Миколаївщині вже існувало кілька десятків колоній. Німці оселялися тоді на території нинішніх Березанського, Веселинівського, Миколаївського, Новобузького, Новоодеського та Снігурівського районів.

Становище колоністів змінилося з початком Першої світової війни, особи німецької національності оголошувалися ворогами російської землі. Німців-колоністів змушували в обов'язковому порядку виконувати трудову повинність. Пізніше розпочалися депортації німців у внутрішні губернії Росії. Почали закриватися німецькі школи, заборонялася німецька мова у діловодстві, змінилися назви німецьких поселень.

З приходом до влади більшовиків все змінилося. Органи радянської влади провели цілий ряд заходів, які сприяли залученню на свій бік національних меншин України, зокрема німецьких колоністів – повернуто колишню назву Ландау (1920 р.). Колоністи по-різному зустріли прихід радянської влади, але коли настав час репресій і справедливий, на думку владних осіб, перерозподіл землі та конфіскація майна заможних господарів, значна частина їх відкрито виступила проти нової влади. Більшовицький режим силою намагався відняти нажите багаторічною важкою працею.

Репресивна в своїй основі хлібозаготівельна кампанія 1932-1933 рр., організована і здійснена сталінською адміністративно-командною системою, породила голодомор, за своїми наслідками подібний до геноциду. Величезні людські втрати поніс Південь України. Голодомор охопив не тільки українців, а й національні меншини, тому що сталінська антиселянська політика не знала національних кордонів. І те, що голодне лихоліття тривало як в Україні в цілому, так і в її національних районах, засвідчує глобальний характер катастрофи.

Наприкінці 30-х – на початку 40-х років XX століття життя в Ландау стабілізувалося. Колгоспи в цілому справилися із завданням забезпечення країни продуктами харчування. Життя колгоспників в матеріальному плані стало кращим, ніж у попередні роки.

Мирний шлях розвитку села зупинила Велика Вітчизняна війна. Встановився жорстокий окупаційний режим. Українцям жилося як і скрізь на окупованій території – примусові роботи, фізичні та моральні знущання. Дещо кращим було становище колоністів. Після перемоги СРСР над фашистською Німеччиною життя в колонії поволі почало спадати і врешті-решт остаточно занепало.

Підводячи підсумок всієї історичної епохи німецьких колоністів на українських землях, варто відзначити, що доля їхня була тяжкою, подекуди трагічною та безвихідною. Ще в 1800-рр. вони їхали сюди в надії знайти мир, спокій, пільги та землю. Переселенці сподівалися на підтримку місцевої влади, на допомогу та захист. Натомість стали інструментом в руках спочатку російських офіційних осіб, а потім більшовиків. Інструментом у освоєнні земель, гарматним м'ясом у перетворенні бездонних пустель у квітучі сади.

Чимало розчаровуючись у владі, колоністи врешті-решт почали (спочатку потроху) покидати ці землі, а після падіння СРСР – масово виїжджати на автохтонні землі. Тепер вони знову чули обіцянки про мир та добробут від

нової влади – української, але уже нікому не вірили і навряд чи повірять. Останні паростки колись міцної етнічної меншини на землях України тепер приєдналися до своїх земляків на справжній Батьківщині – тій, яку вони колись покинули, а потім жалкували про це.

Хоча ця тема і набула певної актуалізації, вона далека від остаточного розв'язання. Є сподівання, що матеріали даної роботи заповнять певні прогалини по відтворенню історії тривалого існування, а потім знищення сотень німецьких населених пунктів, цілих окремих німецьких адміністративно-територіальних сілрад, районів і округів. Подальші дослідження сприятимуть не тільки заповненню «білих плям» в історії України, а й утвердженню атмосфери толерантності між різними етноспільнотами, згуртуванню народу України на новому історичному етапі [2, с.41].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Багалеї Д.І. Колонізація Новоросійського краю і перші кроки його на шляху культури // Київська старина. – 1888. – Іюль. – 118 с. Репринтне видання.
2. Багмет М.О., Погорелов В. Н. Німецькі поселення – «Біла пляма» в історії України. Німецькі поселенці в Україні: історія та сьогодення. Монографія. – Київ-Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – Серія «Україна: історія і сучасність». – Вип. 1. – 416 с.
3. Гаврилов С. Велике німецьке подорожжя. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novosti-n.mk.ua/analitic/read/516.html>
4. Денисюк Н.І. Німецькі поселення Веселинівського краю / Н.І. Денисюк. – Миколаїв: Атол, 2009. – 72 с.
5. Дмитрієнко І., Табачник Д., Чирко Б. Німці в Україні: історія і сучасність // Віче. – 1992. – № 5. – С. 135-147.
6. Євтух В.Б., Чирко Б.В. Німці в Україні (20-і–30-і роки) / Центр етносоціологічних та етнополітичних досліджень НАН України. – К.: ІНТЕЛ, 1994. – 183 с.
7. Історія міст і сіл УРСР. Миколаївська область. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1971. – 772 с.

6.6. КОНТРОЛЬНА РОБОТА З БАЗОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Обов'язковим елементом конкурсу-захисту МАН є контрольна робота з базової дисципліни у формі тестів.

Оцінювання навчальних досягнень учасників із базових дисциплін передбачає виконання завдань за трьома рівнями складності.

У наукових відділеннях математики, фізики та астрономії, економіки, технічних, комп'ютерних наук, хімії та біології, наук про Землю, екології та аграрних наук учасники виконують 7 завдань:

- I рівень - 3 завдання;
- II рівень - 2 завдання;
- III рівень - 2 завдання.

У наукових відділеннях історії, філософії та суспільствознавства, літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства, мовознавства учасники виконують 9 завдань:

- I рівень - 4 завдання;
 II рівень - 3 завдання;
 III рівень - 2 завдання.

Форма завдань визначається членами предметної комісії.

На виконання завдань із базових дисциплін учасникам відводиться три астрономічних години.

Наводимо зразки тестів

з базових дисциплін II етапу конкурсу-захисту учнівських науково-дослідницьких робіт учнів-членів Миколаївського територіального відділення МАН з базових предметів «Історія України», «Географія»

Контрольна робота з історії України

11 клас (всього-30 балів)

I варіант

Рівень 1 (4 бх2=8)

1. Укажіть назви племінних об'єднань давніх слов'ян, які вживаються в працях візантійських і готських істориків:

1. Алани 2. Венеди 3. Роксолани 4. Анти 5. Склавини 6. Авари

Варіанти відповіді:

- а) 1,3,4 б) 2,4,6 в) 1,3,5 г) 2,4,5

2. Яким було ставлення російської влади до українського національного руху на Наддніпрянській Україні під час Першої світової війни?

- а) підтримувала його патріотичні настрої;
 б) не звертала уваги на його існування;
 в) посилювала репресії проти нього;
 г) надавала додаткові можливості для його розвитку.

3. У якому році Українська РСР стала членом Організації Об'єднаних Націй?

- а) 1944; б) 1945; в) 1949; г) 1954

4. Позначте варіант, у якому названо західноукраїнські землі, де після війни радянська здійснювалася вперше:

- а) Північна Буковина; б) Східна Галичина; в) Закарпаття; г) Поділля

Рівень 2 (4бх3 =12)

5. Укажіть рік, коли відбулися Жовтоводська, Корсунська та Пилявецька битви в ході Національно-Визвольної боротьби українського народу під проводом Б.Хмельницького

6. Назвіть договір, який було підписано між УНР та державами Четверного союзу у 1918 р.

7. Укажіть прізвище діяча, що провів аграрну реформу в Російській імперії на початку ХХ століття.

Рівень 3 (5 б х 2 =10)

8. Дайте визначення терміну «Колабораціонізм»

9. Надайте політичний портрет Є.Коновальця

Контрольна робота з історії України

11 клас (райони)

Варіант 2

I рівень

1. Позначте назву народу, який був найбільшою небезпекою для Русі у другій половині XI-XII ст.: а) печеніги; б) половці; в) торки; г) хозари.

2. Позначте, коли була ухвалена конституція П. Орлика («Бендерська конституція»): а) 1708 р.; б) 1709 р.; в) 1710 р.; г) 1711 р.

3. Позначте, представники якого мистецтва у 1934 р. були зібрані на республіканську олімпіаду і знищені:

а) вишивальниці; б) кобзарі; в) різьбярі; г) писанкарі.

4. Позначте назву унії, внаслідок якої утворилася Річ Посполита:

а) Берестейська унія;

в) Кревська унія;

б) Городельська унія;

г) Люблінська унія.

II рівень

5. Встановіть відповідність між роками та подіями:

а) 1556-1561 рр.;

1) вихід Острозької Біблії;

б) 1581 р.;

2) створення Пересопницького євангелія;

в) 1615 р.;

3) відновлення вищої православної ієрархії;

г) 1620 р.;

4) заснування Київського братства і школи.

6. Вкажіть ім'я та прізвище історичної особи:

Український культурно-освітній діяч, композитор і письменник. Народився в м. Миколаїв. Навчався в Одеській гімназії. У 1875 р. закінчив Новоросійський (тепер Одеський) університет. У 1875-1893 рр. служив у морському відомстві в Миколаєві. Був знайомий із П. Ніщинським, М. Кропивницьким, М. Лисенком. Відкрив на власні кошти народну школу з викладанням українською мовою (відразу заборонена владою). Один із засновників і голова «Просвіти» в Миколаєві. Його головний музичний твір, оперу «Катерина» за сюжетом однойменної поеми Т. Шевченка, вперше поставлено М. Кропивницьким у Москві. Автор популярної вниги «Історія України-Русі» (1908 р.).

7. Укажіть рік проведення операції «Вісла».

III рівень

8. Дайте визначення поняттю «ждановщина».

9. Розкрийте питання: «Україна в боротьбі за збереження державної незалежності (1918-1920 рр.)».

Контрольна робота з Історії України

10 клас (місто)

Варіант I

Рівень I

1. Позначте, як називають за археологічною періодизацією наступну за мезолітом добу в історії людства:

а) палеоліт;

б) неоліт;

в) бронзовий вік;

г) ранній залізний вік.

2. Позначте назву держави, під чію владу у XIV ст. потрапила Буковина:

- а) Молдова;
- б) Польща;
- в) Трансільванія;
- г) Угорщина.

3. Позначте, коли було ухвалене рішення про запровадження в УССР політики «коренізації»:

- а) 1921 р.; б) 1922 р.; в) 1923 р.; г) 1924 р.

4. Укажіть рік найдавнішої згадки назви «Україна» в Київському літописі:

- а) 1183 р.; б) 1185 р.; в) 1187 р.; г) 1189 р.

Рівень 2

1. Встановіть відповідність між теоріями про походження назви «Русь» та їх сутністю:

а) норманська;	1) племена кельтів-рутенів, витіснені Юлієм Цезарем з провінції Прованс, частково мігрували на слов'янські землі Прикарпаття та Подніпров'я;
б) антинорманська;	2) поляни – не слов'яни, а різновид хозар. Європейський військово-торговельний союз «Рус» очолив об'єднання слов'ян у державу з відповідною назвою;
в) хозарська;	3) скандинави-варяги називалися русами (від терміна «руотсі»). Вони утвердилися в Києві й дали назву місцевому населенню, території, державі;
г) кельтська;	4) назва «Русь» має слов'янське походження, тісно пов'язане з назвами річок Рось, Росава, Роставиця у Середньому Поніпров'ї.

2. Вкажіть ім'я та прізвище історичної особи:

Наказний гетьман України у 1722-1724 рр. Вихованець Києво-Могилянської колегії. З 1706 р. – чернігівський полковник. Був кандидатом у гетьмани в 1708 р., але російський цар Петро I його остерігався. Цікавився історією України і був автором «Хроніки».

3. Дайте відповідь, в якому році було ліквідовано Гетьманщину.

Рівень 3

1. Дайте визначення терміну «анексія».

2. Розкрийте питання: «Утворення Української Козацької держави в роки Визвольної війни середини XVII ст.».

Контрольна робота з Історії України

10 клас (райони)

Варіант II

Рівень I

1. Позначте іншу назву мідно-кам'яного віку:

- а) енеоліт; б) мезоліт; в) неоліт; г) палеоліт.

2. Позначте, коли українські війська здобули блискучу перемогу над московськими військами у Конотопській битві:

- а) 1657 р.; б) 1658 р.; в) 1659 р.; г) 1660 р.

3. Позначте назву міста, яке було столицею Карпатської України:
а) Мукачеве; б) Рахів; в) Ужгород; г) Хуст.
4. Позначте назву культурно-освітнього товариства, створеного у 1868 р.:
а) «Знання»; б) «Культура»; в) «Просвіта»; г) «Розум».

Рівень 2

1. Встановіть відповідність між датами і подіями:
- а) 1199 р.; 1) битва на р. Калка;
б) 1223 р.; 2) об'єднання Галицького і Волинського князівств;
в) 1255 р.; 3) смерть Данила Галицького;
г) 1264 р.; 4) заснування м. Львів.

2. Вкажіть ім'я та прізвище історичної особи:

Народився у с. Підлісся на Галичині у родині священика. Навчався у гімназіях Львова і Бережан. У 1838 р. закінчив технологічний факультет Львівського університету та греко-католицьку духовну семінарію. Працював священиком. У студентські роки був натхненником, організатором і лідером «Руської трійці», ініціатором її починань. У літературі визначився як поет-новатор, творам якого притаманні чітко виражені національні мотиви, любов до рідного краю. Помер у злиднях.

3. Укажіть рік запровадження в УРСР Нової економічної політики (НЕПу).
4. Дайте відповідь, в якому році було ліквідовано Запорізьку Січ

Рівень 3

1. Дайте визначення терміну «геноцид».
2. Розкрийте питання: «Україна в умовах десталінізації (1953-1964 рр.)».

Контрольні роботи з базової дисципліни «Географія»

Контрольна робота з географії

9 клас Варіант I

Рівень 1

Завдання з вибором однієї правильної відповіді

1. В межах яких географічних поясів переважно знаходиться територія України?
А) помірною; Б) в межах помірною і субтропічного; В) субтропічного
2. В яких широтах Землі переважають західні вітри?
А) в тропічних; Б) в помірних; В) в екваторіальних
3. З яких ярусів складаються платформи?
А) фундамент, улоговина, шельф; Б) рівнина, низовина, чохол;
В) фундамент, чохол
4. Питома вага міського населення на Україні.

Другий рівень

Виконайте завдання

1. Зобразити схематично циклон.
2. Назвіть основні залізородні басейни і родовища України:

Третій рівень. Завдання відкритого типу

1. Доведіть на конкретних прикладах, що формування рельєфу – це результат сукупної дії внутрішніх і зовнішніх сил.
2. Дайте характеристику нафтової і газової промисловості України.

Контрольна робота з географії

10 клас

Варіант I Рівень 1

Завдання з вибором однієї правильної відповіді

1. Найвищою точкою рівнинної частини України є:
А) г. Могила-Мечетна; Б) г. Бельмак-Могила; В) г. Берда.
2. Які галузі промисловості України із запропонованих належать до трудомістких:
А) приладобудування; Б) гірничовидобувна; В) чорна металургія.
3. Із розвитком господарства України кількість осіб і зайнятих у невиробничій сфері:
А) збільшується; Б) зменшується; В) залишається незмінною.

Другий рівень

Виконайте завдання

1. Зобразити схематично галузеву структуру транспорту України.
2. Складіть типовий план характеристики галузі промисловості.

Третій рівень

Завдання відкритого типу

1. Охарактеризуйте основні риси політико-географічного положення України.
2. Охарактеризуйте і поясніть на конкретних прикладах принципи розміщення головних груп галузей машинобудування України.

Контрольна робота з географії

11 клас

Варіант I

Рівень 1

Завдання з вибором однієї правильної відповіді

1. Більша частина території України розташована в межах:
А) Східно-Європейської рівнини; Б) Причорноморської низовини;
В) Середньоруської височини.
2. До основної галузі міжнародної спеціалізації України відноситься:
А) автомобільна промисловість; Б) лісова промисловість; В) чорна металургія.
3. Льонокомбінат знаходиться в такому місті України:
А) Житомирі;   Б) Черкасах;   В) Донецьку

Другий рівень

Виконайте завдання

1. Зобразити схематично галузеву структуру сільського господарства.
2. Основними (зональними) типами ґрунтів, що сформувалися в рівнинній частині України:

Третій рівень

Завдання відкритого типу

1. Охарактеризуйте основні риси економіко-географічного положення України.

2. Чому багато бідних на природні ресурси країн світу стали набагато заможнішими за держави, які володіють найбільшим у світі природно-ресурсним потенціалом?

Контрольна робота з української мови і літератури

10 клас (Всього-30 балів)

II варіант

I рівень

(4x2 б= 8)

1. Закінчення -у (-ю) у формі родового відмінка мають усі іменники в рядку

- А Крим, зошит, театр
- Б Байкал, університет, понеділок
- В продукт, характер, сік
- Г Тернопіль, вид, вишняк
- Д ромб, Казахстан, президент

2. Спрощення на письмі не відбувається у всіх словах рядка

- А Сер..це, капос..ний, щас..ливий
- Б Плюс..нути, піс..ний, кіс..лявий
- В Балас..ний, хвас..ливий, турис..ський
- В Тиж..невий, перехрес..ний, облас..ний

3. П'єса Івана Котляревського «Наталка Полтавка» починається піснею

- А. «Ой під вишнею, під черешнею»
- Б. «Віють вітри, віють буйні»
- В. «Всякому городу нрав і права»
- Г. «Де згода в сімействі»
- Д. «Віє вітер горою»

4. Поширеним є речення

- А Хай кожен із вас заспіває.
- Б Гостям весело.
- В Дідусь буде відпочивати.
- Г Хлопець виявився не ликом шитий.
- Д Край неба жеврів.

II рівень

(3 x 4б=12)

5. Пояснити лексичне значення слів

- Обора –
- Одіозний –
- Ожеред –
- Осоння –

6. Рядки

Радуйся, ой радуйся, земле

– Син Божий народився узяті з твору, що належить до

А календарно-обрядових пісень

Б родинно-побутових пісень

В соціально-побутових пісень

Г балад

Д історичних пісень

7. Позначте рядок, у якому фразеологічні звороти є синонімічними

А на живу нитку - білими нитками

Б і води не замутиє - хоч у вухо бгай

В попасти на слизьке – накрити мокрим рядном

Г бентежити кров – не чути землі під собою

Д закрутити веремію –укрутити хвоста

III рівень

(2 x5 б =10)

8.Що означає слово «суржик»? Поясніть причини «мовного суржику». Запропонуйте шляхи очищення української мови від суржику.

9.Розкрийте зміст скородинівського вислову «Світ ловив мене та не впіймав»

Контрольна робота з української мови і літератури

11 клас (всього-30 балів)

I варіант

(4x2б=8)

I рівень

1. Події у творі Ю. Яновського «Подвійне коло» відбуваються

А у Криму;

Б у наддніпрянських степах;

В на Херсонщині;

Г неподалік Одеси.

2. Правильно узгоджено прикметники з іменниками в усіх словах рядка

А красиве панно, багатолюдний Делі, широка Міссурі, веселий месьє

Б маленьке какаду, змістовне лібрето, високе Кіліманджаро, струнка міс

В сонячна Перу, золоте кольє, сіре кашне, дивакуватий маестро

Г ліричне інтермецо, козацький бароко, старе піаніно, цікаве кіно

Д смачне манго, новий фортепіано, далека Чилі, біле жабо

3. Кульмінацією новели Михайла Коцюбинського «Intermezzo» є

А звільнення письменника від залізних обійм міста

Б зустріч митця з селянином

В звернення героя до сонця

Г пісня жайворонка

Д прощання з нивами

4. Виберіть варіант, у якому правильно відредаговано словосполучення:

Повастка дня -розпорядок дня;

Витяг з протоколу- цитата з протоколу;

Відношення до проблеми – ставлення до проблеми

II рівень

(4 бх3=12)

5. Встановіть відповідність між героями новели М.Хвильового «Я (Романтика)» та їхньою авторською характеристикою

1 Андрюша	А «Низенький лоб, чорна копна розкуйовдженого
2 дегенерат	волосся й приплюснутий ніс»
3 Я	Б «Чекіст, але і людина»
4 доктор Тагабат	В «...з холодним розумом і каменем замість серця»
	Г «...тиха зажура і добрість безмежна»
	Д «...чорний комунар з розгубленим обличчям»

6. Одне з головних гасел літературної дискусії 1925-1928 рр.

- А «У справжньому творі має бути думка, а не бездарні візерунки»;
 Б «Геть від Москви! Дайош психологічну Європу!»
 В «Прогрес мистецтва доводять факти, а не логічні доводи»;
 Г «У суперечках народжується істина».

7. Відредагуйте словосполучення.

Давайте заспіваємо; наші думки співпадають; приймати до уваги;
 включити до порядку денного; дякувати Світлану Іванівну; глузувати над ним;
 запобігати помилок; повідомляти мене; засохший бутерброд; вимірюючий
 прилад.

III рівень

(2 х5 б=10)

8. Дайте визначення літературознавчих понять:

Літературний процес -

9. Дайте відповідь на запитання. Відповідь проілюструйте прикладами.

Чим неоднорідні означення відрізняються від однорідних? Як їх розрізняти?

ДОДАТКИ

Додаток 1

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти, і науки Миколаївської обласної державної адміністрації
Миколаївське обласне територіальне відділення МАН України

Відділення: історія
Секція: історичне краєзнавство

**ГОСПОДАРСЬКО-ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ РАДЯНСЬКОЮ
ВЛАДОЮ ТА НІМЕЦЬКИМ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ У 1917-1944 рр. НА
ПРИКЛАДІ С. ШИРОКОЛАНІВКИ (КОЛОНИЯ ЛАНДАУ)
ВЕСЕЛІНІВСЬКОГО РАЙОНУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Роботу виконала:

Андрейко Наталія Євгеніївна, учениця
11 класу Широколанівської ЗОШ І-ІІІ ст.
Веселинівського районної ради
Миколаївської області

Керівник: **Ковалів Павло Васильович**,
учитель історії Широколанівської ЗОШ І-
ІІІ ступенів Веселинівської районної ради
Миколаївської області

Науковий консультант:

Кондрашов Віктор Федорович,
кандидат історичних наук, консультант
секції історичного краєзнавства
Миколаївського обласного
територіального відділення МАН

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
РОЗДІЛ I. РОЗВИТОК КОЛОНІЇ ЛАНДАУ В 1920-Х	
1.1. ПОЧАТОК БІЛЬШОВИЦЬКИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ.....	
1.2. ГОЛОД 1921-1923 РР. НА ПІВДНІ КРАЇНИ.....	
1.3. СТАНОВИЩЕ КОЛОНІСТІВ У РОКИ НЕПУ.....	
РОЗДІЛ II. КОЛОНІЯ ЛАНДАУ В ПЕРІОД 1930-Х РР.....	
2.1. СЕЛО В ПЕРІОД КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ ТА ГОЛОДОМОРУ 1932-33 РР....	
2.2. СТАЛІНСЬКІ РЕПРЕСІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ.....	
РОЗДІЛ III. СТАНОВИЩЕ НІМЕЦЬКОЇ МЕНШИНИ У 1940	
1. РОЗВИТОК ГОСПОДАРСТВА КОЛОНІСТІВ У ПЕРЕДВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	
3.2. ДОЛЯ НІМЕЦЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ.....	
ВИСНОВКИ.....	
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку української історичної науки характеризується загальною зміною методологічної парадигми, застосуванням нових підходів і методів до вивчення актуальних проблем вітчизняної історії. Подолання наслідків тоталітаризму, відновлення незалежності України дозволили правдиво і об'єктивно відтворити історію українського народу та її видатних діячів.

З огляду на це, сьогодні є актуальним звернення дослідницької уваги до історії розвитку та проведення іноземної колонізації Півдня України. Питання, яке поставлене в роботі, досить складне, тому його актуальність зумовлена відсутністю спеціального комплексного вивчення колонізаційних процесів Півдня, потребою створення повного та об'єктивного дослідження внеску німецьких колоністів у створенні поселення Ландау, віднайдення та залучення до наукового обігу невідомого досі комплексу джерел.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні господарсько-політичних відносин між радянською владою та німецькими переселенцями у 1917-1944 рр. на прикладі колонії Ландау (село Широколанівка), характеристиці основних етапів розвитку німецької колонії у зазначений період.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішити такі **завдання**:

- виокремити передумови та причини заснування колонії Ландау;
- охарактеризувати господарсько-політичні відносини між радянською владою та німецькими переселенцями у 1917-1944 рр.;
- визначити етапи зміни відношення офіційної влади до переселенців;
- виявити фактори, що впливали на розвиток колонії Ландау;
- висвітлити місце та роль Ландау у вітчизняній історії, показати її зв'язок з іншими колонізаційними процесами Півдня України.

Історіографію проблеми можна умовно поділити на кілька напрямів: історіографія XIX – початку XX століття; наукова спадщина першої половини 1930-х-1980-х років; дослідження 1990-х та сучасні наукові дослідження.

Перший напрямок характеризується спробою дослідників виділити німців серед інших іноземних колоністів, робилися зауваження щодо особливостей їхньої переселення, релігії, правового статусу, побуту. Дослідниками даного напрямку були П.Фрізен, Д.Ремпель, Г.Епп, Г.Герлах.

Наступний етап дослідження історії німецької колонізації наводиться в тих його аспектах, які не суперечили позиціям марксистсько-ленінської методології історичної науки, що в певній мірі спровокувало звуження адекватного відображення дійсності. До числа дослідників радянського часу слід віднести А.О.Скальковського та Д.І.Багалія, в дослідженнях яких вивчалася історія німецького селянства Півдня України, а саме проблема переселення, створення соціальних груп у їх середовищі.

Проголошення незалежності України започаткувало якісно новий – третій історіографічний етап, яскравим представником якого став І.М. Кулинич та В.І.Наулка. Етап характеризується розробкою соціально-економічних аспектів розвитку колоній, поглибленням аналізу архівних джерел, використанням методів, здобутків інших наук. Дослідники цього часу вважали історію

німецьких колоністів невід'ємною частиною історії України, заперечуючи концепцію ізоляваності німецьких колоній, справедливо стверджуючи, що німці-колоністи органічно влилися в економічне й суспільно-політичне життя України та сприяли своєю працею і розумом її просуванню на шляху прогресу.

В зв'язку зі зміною політичної ситуації виникла зацікавленість до історії німців Північного Причорномор'я як вітчизняних, так і закордонних істориків. Серед них можна виділити праці таких істориків як Х.Діка, Д.Нойтаца, Дж.Стейплза, Д.Брандеса, А.Айсфельда. Водночас комплексна розробка цієї проблематики на основі залучення широкого кола джерел не була виконана, тому є завданням подальших досліджень.

Характеризуючи *джерельну базу* теми, яка досліджується, можна запропонувати таку класифікацію використаних писемних джерел за типовою приналежністю: писемні джерела (законодавчі акти, контрольно-звітна документація, статистичні матеріали, періодика, нарративні джерела); фольклор; лінгвістичні дані; фото- і фономатеріали; предмети матеріальної культури.

Перша група джерел – це офіційні державні джерела і матеріали, що містять соціологічні характеристики, узагальнені дані, абстрактні описи тощо. Вони дають різноманітну інформацію, але більшість цих джерел мають описовий характер. Проте з їх допомогою дуже важко реконструювати повноцінну картину середовища існування колоністів.

Більш відповідною дійсності інформацією є сукупність документів, яка відображає діяльність нижчих ланок управління. В цих документах більше прагматизму і реальних даних. Хоча при цьому виникають суттєві проблеми в узагальненні інформації.

Вище перераховані групи джерел відображають бюрократичне бачення проблеми з позиції держави, тобто суб'єктивно-об'єктивні відносини з боку бюрократичного апарату, але жодним чином не розкривають побутово-культурні зв'язки колоністів. Тому дуже важливою групою джерел є нарративні, які налічують спогади етнічних німців та їх нащадків, свідків подій досліджуваного періоду. Тут знаходиться важлива інформація, яка висвітлює особливості побуту та менталітету переселенців, їхні традиції, звичаї, забобони. Цінність цих документів полягає в тому, що тільки в них містяться прямі зізнання учасників міжкультурного діалогу, що робить їх використання необхідним для створення повноцінної картини внутрішнього життя колоністів та їх спілкування із зовнішнім світом. Вписати певні сторінки в історію міжнаціональних стосунків у південноукраїнському регіоні допомагає аналіз лінгвістичних даних, зібраних російськими та зарубіжними дослідниками.

В процесі дослідження був знайдений та використаний суттєвий масив інформації, залучені як неопубліковані архівні документи, так і відомі історичні праці. Активно опрацьовувалися роботи В.Н.Погорелова, В.І.Нікітіна, В.М.Шевельова, М.Шитюка та П.Н. Тригуба, посилання на які вказані в роботі; книги «Німці в історії Росії...» В.Ф.Ризендорфа, «Німці-колоністи в століття Катерини...» Є.Є.Ликова та «Історії російських німців в документах...» В.А.Аумана сприяли формуванню цілісної історичної картини. Також були залучені видання німецького історика Антона Боша, в яких проводиться дослідження саме німців-колоністів Півдня України.

Об'єктом дослідження є відносини між радянською владою та переселенцями у 1917-1944 рр., господарсько-політичні зв'язки між ними.

Предметом дослідження є аналіз трансформації ставлення офіційних осіб до переселенців у контексті міграційних процесів досліджуваного періоду.

Хронологічні рамки дослідження обумовлені тематичною спрямованістю і охоплюють 1917-1944 рр. Нижня межа частково припадає на час приходу до влади більшовиків, розбудови ними державної інфраструктури. Це дозволяє здійснити історичний екскурс в час перших контактів між владою та переселенцями. Верхня межа обумовлена 1944 роком, що дає можливість, з урахуванням діючих умов і тенденцій, зробити узагальнюючі висновки в питаннях історії зв'язків між колоністами та владою.

Територіальні межі дослідження охоплюють географічний простір Півдня України, в основному територію сучасної Миколаївської області.

Методологічні засади дослідження базуються на загальних принципах науковості, об'єктивізму, всебічності, несуперечності, узагальнення, системності та історизму. На їх основі був сформований відповідний методологічний інструментарій дослідження. Структурно його можна поділити на: загальнонауковий метод пізнання, метод аналізу, синтезу, міркувань за аналогією, спеціальних історичних методів пізнання, серед яких слід виділити методи, спрямовані на обробку джерельної бази – це метод систематизації джерел за проблематикою і конкретно пошуковий метод. Інтелектуальне опрацювання інформації, отриманої на їх основі, досягалось за допомогою наступних методів: історично-порівняльний; історично-хронологічний; історично-генетичний; історично-системний.

Наукова новизна дослідження. Намагання представити цілісний, концептуальний, історичний погляд на господарсько-політичні відносини між радянською владою та німецькими переселенцями у 1917-1944 рр. на прикладі колонії Ландау. Показати діяльність державних структур у вирішенні проблемних питань, проаналізувати будівництво регіональної інфраструктури.

Практичне значення роботи. Отримані результати сприятимуть заповненню лакун, що об'єктивно сформувалися в зв'язку з розвитком історії проблеми, введенню в науковий обіг нової фактографії, осмисленню специфіки взаємодії жорсткого тоталітарного державного бюрократичного апарату з національною меншиною, що мала великий ступінь територіальної локалізації. З іншого боку, прикладний зміст отриманих результатів базується на виявленні тих процесів та явищ, що можуть оптимізувати міжетнічні контакти та взаємодію держави з національними меншинами, що дозволить в майбутньому уникнути помилок, допущених за радянської доби.

Матеріали і висновки роботи можуть бути використані викладачами навчальних закладів різних рівнів з вітчизняної історії при розробці загальних і спеціальних курсів з історії України, а також дослідниками в ході роботи над науковими та науково-популярними працями з подальшої розробки тем в суміжних областях історичних знань.

Структура роботи відбиває поставлені перед дослідженням цілі та завдання. Загальний обсяг її становить 52 сторінки, з них основного тексту – 31 сторінка. Робота складається із тез, вступу та III основних розділів, висновків,

списку використаних джерел та літератури (49 найменувань), а також 11 додатків.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1. Раніше з ідеологічних причин як здобутки, так і трагедії німецьких поселенців не досліджувались, хоча в наукових і громадських колах Німеччини, Австрії, інших країнах Західної Європи, а також Америки ця тема набула широкої популярності. Після розвалу СРСР з цієї проблематики було знято табу. Відразу ж у Києві і Дніпропетровську, Львові і Миколаєві, Запоріжжі і Луцьку, Криму і на Закарпатті почали виникати спеціалізовані дослідницькі центри та виходити публікації з історії життєдіяльності німецьких поселенців.

2. Заселення та розвиток Південної України стали можливими тільки після звільнення її від турецько-татарського панування. Він відбувався за декількома напрямками, одним із яких була іноземна колонізація. Царський уряд з метою швидкого освоєння Півдня України запросив переселенців – так поряд з українськими виникали поселення білорусів, євреїв, поляків, молдован, сербів і болгарів. Не останніми серед них були вихідці з далекої Німеччини.

3. Німецькі поселенці зовсім не чужинці на українській землі. Вони багато зробили для матеріального та духовного збагачення України. Їх масове переселення на українські землі почалося на початку ХІХ ст. і не припинялося аж до початку ХХ ст. На території Миколаївщини цей процес проходив в два етапи: з 1809 по 1810 рр. і з 1818 по 1819 рр.

4. Факти свідчать, що перші десятиліття перебування німців на півдні Росії були часом боротьби за виживання, завдяки старанням російських чиновників не такою вже гостинною виявилася ця земля.

5. Наприкінці ХІХ століття на Миколаївщині вже існувало кілька десятків колоній. Німці оселялися тоді на території нинішніх Березанського, Веселинівського, Миколаївського, Новобузького, Новоодеського та Снігурівського районів.

6. Становище колоністів змінилося з початком Першої світової війни, особи німецької національності оголошувалися ворогами російської землі. Німців-колоністів змушували в обов'язковому порядку виконувати трудову повинність. Пізніше розпочалися депортації німців у внутрішні губернії Росії. Почали закриватися німецькі школи, заборонялася німецька мова у діловодстві, змінилися назви німецьких поселень.

7. З приходом до влади більшовиків все змінилося. Органи радянської влади провели цілий ряд заходів, які сприяли залученню на свій бік національних меншин України, зокрема німецьких колоністів – повернуто колишню назву Ландау (1920 р.). Колоністи по-різному зустріли прихід радянської влади, але коли настав час репресій і справедливий, на думку владних осіб, перерозподіл землі та конфіскація майна заможних господарів, значна частина їх відкрито виступила проти нової влади. Більшовицький режим силою намагався відняти нажите багаторічною важкою працею.

8. Репресивна в своїй основі хлібозаготівельна кампанія 1932-1933 рр., організована і здійснена сталінською адміністративно-командною системою, породила голодомор, за своїми наслідками подібний до геноциду. Величезні

людські втрати поніс Південь України. Голодомор охопив не тільки українців, а й національні меншини, тому що сталінська антиселянська політика не знала національних кордонів. І те, що голодне лихоліття тривало як в Україні в цілому, так і в її національних районах, засвідчує глобальний характер катастрофи.

9. Наприкінці 30-х – на початку 40-х років ХХ століття життя в Ландау стабілізувалося. Колгоспи в цілому справилися із завданням забезпечення країни продуктами харчування. Життя колгоспників в матеріальному плані стало кращим, ніж у попередні роки.

10. Мирний шлях розвитку села зупинила Велика Вітчизняна війна. Встановився жорстокий окупаційний режим. Українцям жилося як і скрізь на окупованій території – примусові роботи, фізичні та моральні знущання. Дещо кращим було становище колоністів. Після перемоги СРСР над фашистською Німеччиною життя в колонії поволі почало спадати і врешті-решт остаточно занепало.

11. Підводячи підсумок всієї історичної епохи німецьких колоністів на українських землях, варто відзначити, що доля їхня була тяжкою, подекуди трагічною та безвихідною. Ще в 1800-рр. вони їхали сюди в надії знайти мир, спокій, пільги та землю. Переселенці сподівалися на підтримку місцевої влади, на допомогу та захист. Натомість стали інструментом в руках спочатку російських офіційних осіб, а потім більшовиків. Інструментом у освоєнні земель, гарматним м'ясом у перетворенні бездонних пустель у квітучі сади.

Чимало розчаровуючись у владі, колоністи врешті-решт почали (спочатку потроху) покидати ці землі, а після падіння СРСР – масово виїжджати на автохтонні землі. Тепер вони знову чули обіцянки про мир та добробут від нової влади – української, але уже нікому не вірили і навряд чи повірять. Останні паростки колись міцної етнічної меншини на землях України тепер приєдналися до своїх земляків на справжній Батьківщині – тій, яку вони колись покинули, а потім жалкували про це.

12. Хоча ця тема і набула певної актуалізації, вона далека від остаточного розв'язання. Є сподівання, що матеріали даної роботи заповнять певні прогалини по відтворенню історії тривалого існування, а потім знищення сотень німецьких населених пунктів, цілих окремих німецьких адміністративно-територіальних сілрад, районів і округів. Подальші дослідження сприятимуть не тільки заповненню «білих плям» в історії України, а й утвердженню атмосфери толерантності між різними етноспільнотами, згуртуванню народу України на новому історичному етапі [2, с.41].

**«Заочне оцінювання науково-дослідницької роботи»
(Відділення наук про Землю)**

№	Критерій	Вагомість критерію	Макс. в абсолютних числах
1	Актуальність теми дослідження	0,1	2
2	Наявність елементів наукової новизни	0,25	5
3	Обґрунтованість отриманих результатів	0,25	5

4	Повнота огляду відомих результатів, близьких до теми	0,15	3
5	Відповідність вимогам щодо оформлення наукових робіт	0,25	5
Всього		1	20

Додаток 2

Т Е М И
учнівських науково-дослідницьких робіт у II етапі конкурсу-захисту в
Малій академії наук України минулих років
Секція «Право»

<i>Прізвище, ім'я учня</i>	<i>Назва роботи</i>
Змієвська Наталія	Норми екологічного права та реалізація їх положення в Миколаївській області
Шармар Юлія	Гендерна політика в Україні
Прохорова Дар'я	Правове дослідження проблеми сирітства в Миколаївській області (2006-2010 роки)
Суровцева Людмила	Злочинність неповнолітніх: правове регулювання, проблеми, профілактика
Аліфанова Юлія	Захист вимираючих видів рослин і тварин
Сисоєва Ірина	Криміналістична характеристика зґвалтувань та їх розслідування
Мащенко Віктор	Девіантна поведінка неповнолітніх: проблеми та можливі шляхи їх вирішення
Тамар'янська Валентина	Гетьманщина. Особливості державності
Шмиголь Владислав	Проблеми знання права власності на землю в Україні
Матвєєва Ксенія	Майнові права неповнолітніх
Калиновський Ян	Правовий нігілізм як проблема сьогодення
Бондар Аліна	Усиновлення в Україні: правовий аспект
Волошина Аліна	Кримінальне покарання дорослих за втягування дітей у злочин та особливості відповідальності покарання неповнолітніх
Черешня Валерія	Авторське право у музичному шоу-бізнесі
Торопова Анна	Взаємодія органів місцевого самоврядування і органів місцевої виконавчої влади у соціально-економічному розвитку Баштанського району
Гончаренко Тетяна	Корупція в органах державної влади
Керекесляр Юлія	Кримінальна відповідальність за порушення авторського права та суміжних прав

Косінчук Олена	Адміністративний договір, як особлива форма регулювання управлінських відносин
Шевчук Леся	Правові аспекти функціонування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду на прикладі Новоодеського району миколаївської області
Краснопьорова Анастасія	Спадкове право
Паньків Юлія	Спадкове правовідношення в цивільному праві України"
Ревва Юлія	Досудове слідство в Україні на сучасному етапі та недопущення розголошення таємниці слідства
Бармятова Віталія	Основи підприємницької діяльності

Секція «Історія України»

<i>Прізвище, ім'я учня</i>	<i>Назва роботи</i>
Середа Катерина	Роль Ярослава Мудрого у становленні державності Київської Русі
Бабик Валерія	Українська діаспора у Канаді
Троцький Владислав	Еволюція філософських ідей у Київській Русі
Смаль Вікторія	Культура німецьких колоній на Півдні України
Сусик Марина	Соломія Крушельницька
Золотухін Олексій	Керченсько-Ельтигенська десантна операція
Гришаєв Дмитро	Партизанський рух в Україні у 1941-1944 рр.
Антонік Дар'я	Створення та діяльність благодійних об'єднань в Україні у другій половині XIX - початку XX ст.
Білусяк Андрій	Український колабораціонізм в роки Другої світової війни
Савін Дмитро	Трагедія переселення українців з Польщі (1944-1946рр.)
Рисухіна Олександра	Богдан Хмельницький - видатний політичний діяч
Неілик Тетяна	Окупаційний режим на території України в роки Другої світової війни
Андреева Ілона	Сократ та Іван Мазепа: порівняння історичних постатей
Куценко Тетяна	Діти та підлітки України в період Великої Вітчизняної війни
Козаченко Ірина	Діяльність Центральної Ради на Півдні України
Шапранова Оксана	Хрещення Русі

Секція «Історичне краєзнавство»

<i>Прізвище, ім'я учня</i>	<i>Назва роботи</i>
Іванашко Тетяна	Евакуація сільського господарства та промисловості на Миколаївщині в роки Великої Вітчизняної війни

Рибак Дар'я	Діяльність культурних осередків у Миколаєві під час нацистської окупації 1941-1944рр.
Михайлів Тарас	Європейський Союз і Миколаївщина
Вуйко Іван	Меценатство та благодійність Миколаївщини кінця ХІХ - початку ХХ століття
Сипкова	Масові репресії на території Миколаївщини в 20-50-ті роки ХХ століття
Дудка Роман	Родинність як феномен Баштанської республіки
Демчишина Ліліана	Життя та діяльність Л.Д.Троцького у 1879-1900 роках
Галабан Ольга	Особливості голокосту на Миколаївщині
Дембовська Ольга	Архітектурна пам'ятка Єланеччини. Історія будівлі гімназії
Алписпасєв Олексій	Козацькі зимівники та Бузьке козацьке військо на Миколаївщині та Вознесенщині
Гусак Галина	Чеське поселення Богемка на Миколаївщині
Корчаковська Катерина	"Історія малих сіл в контексті Другої світової війни (Калинівська трагедія)
Колонтаєв Вадим	Дослідження роду Аркасів
Кранге Інна	Підпільно-партизанський рух на Миколаївщині в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1944)
Ткачук Юлія	Новий Буг в роки Великої Вітчизняної війни

Секція «Географія і ландшафтознавство»

<i>Прізвище, ім'я учня</i>	<i>Назва роботи</i>
Афанасьєв Денис	Регіонально-ландшафтний парк Гранітно-степове Побужжя.Мандрівка по берегах річки Південний Буг
Бойко Анастасія	Краєзнавча мандрівка на Опукський заповідник
Онофрійчук Вікторія	Проблеми забруднення водних ресурсів міста
Карпенко Оксана	Аналіз сучасної демографічної ситуації Корабельного району м.Миколаєва
Попкова Тетяна	Використання водних ресурсів басейну річки Південний Буг в господарській діяльності
Євстафієва Дар'я	Аналіз трудових ресурсів ДП НВКГ "Зоря - Машпроект"
Орехов Олександр	Ерозія ґрунтів Миколаївської області
Колісніченко Євгенія	Цілісність, якість ґрунтів та корисні копалини Миколаївської області
Пташинська Аліна	Кодимський регіональний ландшафтний парк - парк майбутнього
Безвезюк Тетяна	Зміни клімату

Максютенко Олександр	Екологічний стан поверхневих вод селища Братське
Демидова Жанна	Характеристика ґрунтів Козубівщини
Біла Альона	Національний природний парк "Бузький гард" та особливості антропогенного впливу на його природні комплекси
Сліпков Віталій	Проблеми регіонального природокористування та географічні аспекти захисту природи ландшафтного парку "Приінгульський"
Лисенко Олександр	Гідрологічний стан Новобузького району
Даншина Алла	Небезпечні метеорологічні явища Півдня України на прикладі паводку 13 серпня 2007 року у Новоодеському районі Миколаївської області.
Петренко Анастасія	Динаміка росту населення в Україні

Секція «Етнологія»

<i>Прізвище, ім'я учня</i>	<i>Назва роботи</i>
Хархардіна Дар'я	Селище Богоявленськ: історичні та географічні аспекти розвитку
Перепада Валерія	Килимарство на території Півдня України
Барсукова Олена	Весільна обрядовість болгар селища Тернівка
Лакота Олена	Етнокультурні процеси в селі Киселівка у новітні часи
Карп Вікторія	Особливості святкування Івана Купала у селі Красенькому Кривоозерського району Миколаївської області
Буряк Ілона	Український народний жіночий одяг

Секція «Всесвітня історія»

Форносова Дар'я	Східна (Кримська) війна 1853-1856рр.: деякі аспекти вітчизняної історії в контексті історії всесвітньої
-----------------	---

Секція «Політологія»

Фетько Яна	Перші політичні партії Наддніпрянської України: початок становлення
------------	---

Секція «Релігієзнавство та культурологія»

Кравець Денис	Караїми України як етнорелігійне явище
Комаровська Ольга	Релігійні вірування стародавнього населення нижнього Побужжя кінця Ітис. До н.е.
Сидорчук Ганна Сергіївна	Історія Свято-Покровської церкви
Юшенко Станіслав	Процес формування атеїзму як релігії Радянського Союзу в 1920-х роках

Секція «Філософія»

Троцький Владислав	Еволюція філософських ідей у Київській Русі
--------------------	---